

Hovilan kartanon kunnostus

Hovilan sukukartano, joka rakennettiin 1840-luvulla on restauroitu entiseen loistoonsa ja avattu juhlayleisölle keväällä 2011. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaassa päärakennuksessa on kunnioitettu aikakautensa rakennustapaa, tyyliä ja makua. Kaikessa pyrittiin säilyttämään vanhan tunnelma sellaisena kun se oli Vihtori Hovilan ollessa isäntä 1800-luvun lopussa. Tilaa on noin neljäsataa neliometriä, johon sisältyy saleja, herrasväen huoneita, neitien kamareita ja valoisia kuisteja, vanha kärejäsalali ja viimeisenä hämärä pakaritupa.

Kunnostustöiden alkaessa kartanon rakennusten kunto oli kohtalainen. Päärakennus oli ollut yli viisikymmentä vuotta asumattomana, ja yli kolmeenkymmeneen vuoteen tilalla ei ollut tehty mitään kunnostustöitä. Onneksi, sillä näin niiden tilaa ja arvoa ei myöskään ollut pilattu.

Salista löydettiin alkupe- räiset katto- ja seinämaalaukset, jotka kunnostettiin Museoviraston valvonnassa. Salin yhdelle seinälle jätettiin esille myös fragmentti vanhaa alimmaista seinämaalauk- set, jonka yhteyteen kuulunut osa leh- tikuvioista katon holkkalista vahvistettiin. Vanhoja tapetti- kerroksia otettiin talteen kuusi. Hovilan vanha bieder-meier sohva verhoiltiin ja lisäksi hankittiin toinen bieder-meier kalusto, joka alkuaan on tee- tetty Porvoon pappilaan 1820. Lepänjuuripöydän ympärillä on Raumalta kotoisin olevat biedermeier-tuolit. Kartanon saliin kuuluu taffelipiano. Kattokruunuksi hankittiin kertaustyylinen kristalliva- laisin. Vanha lankkulattia

Eteisestä päästään ruokasaliin, josta aukeaa ovet kahteen kamariin ja kärejäsaliliin.

– Kuvat Matti Torkkomäki.

otettiin esiin ja maalattiin harmaaksi. Salin verhotangot ovat alkuperäiset, vain niissä ollut kultamaalaus vahvis- tettiin. Hovilan verhot ovat pääosin valkoista pellavaa tai puuvillaa.

Daamien salonkiin kun- nostettiin Hovilan vanha ro- kokoo-ryhmä. Kellertävän al- kuperäisen kattomaalauksen

mukaisesti kalusto verhoiltiin keltaisella. Salongin ja salin lipastot ovat Hovilaan kuulu- neita. Seinällä on mm. Ingrid Söderströmin maalaus Pirjo Hovilasta vuodelta 1946, jol- loin Kaino Hovilan tytär oli neljävuotias. Rokokoo-peili koristaa sohvaryhmää.

Aune Korvenojan äidil- tään Maria Avellanilta perimä

paitscheff-kalusto löysi ver- hoilun jälkeen sopivan paikan Herrain huoneesta. Sinne si- joitettiin myös Juho Hovilan kirjoituspöytä. Seinille kehys- tettiin sekä Juhon hevuskun- niakirjat että hänen isännyy- tensä aikaiset presidentit: Mannerheim ja Svinhufvud. Mannerheimin allekirjoit- tamat kunniakirjat kertovat nuoren isännän, luutnantti Kaino Hovilan, kaatumisesta jatkosodan alussa. Tämän huoneen kattomaalauksia löytyi kaksi: 1840–50-luvulla luppupaperille maalattu vihreäkuviainen sekä 1870 tehty monivärinen kattomaal- laus, joka parempikuntoisena konservoitiin ja sen alle jäänyt dokumentoitiin.

Iso eteisen vanha korkki- matto otettiin esille. Trymo peili konsoleineen 1800-lu- vun alusta on hankittu Por- voosta.

Ruokasalin entinen vaa- leansinisen tunnelma säily-

Suuressa salissa on entistetty katto- ja seinämaalaukset. Ho- vilan vanha biedermeier-kalusto kunnostettiin salia varten.

Yllä osia vanhoista kattomaalauksista ja salin uusi koristekuvio. Konservattori entistämässä salin kattoruusuketta. Oikealla keltainen kärjäsali ja Hovilan pääkuisti.

– Kuvat Matti Torkkomäki.

teettiin ja entisestä tapetista teetettiin fragmenttitaulu. Verhoiksi valittiin vanha rullaverhomalli ja puuvillaiset valkoiset sivuverhot. Ruokasalin vanha suorakulmainen uuni on Someron Kultelan Roosin uuneja.

Ruokasalista on pääsy kahteen pieneen neidonkamariin. Toinen kamari lienee ollut kartanon vierashuone, josta kertoo valkoinen Salon Kaakelitehtaan uuni ja pinkopahvikaton alta löytyneet rippeet hyvin vanhasta kattomaalauksesta. Lattia on vanhaa ruusukuvioista aitoa korkkimattoa. Hovilassa oli lukuisia sivustavedettäviä sohvia, joista valkoiseksi maalattu sijoitettiin yhdessä vanhan liinavaatekaapin kanssa vastapäätä kaakeliuunia. Edellisten emäntien huolellisesti tehdyt käsityöt ovat esillä liinavaatekaapissa. Juho Hovilan poikien (Aarnen, Yrjön ja Kainon) kouluaikaiset piirustukset kehystettiin seinille.

Kahden kamarin välistä löytyi pieni salaovi, joka oli tapetoitu 1800-luvun alun tapetilla. Ovi johtaa toiseen pikkukamariin, joka on ka-

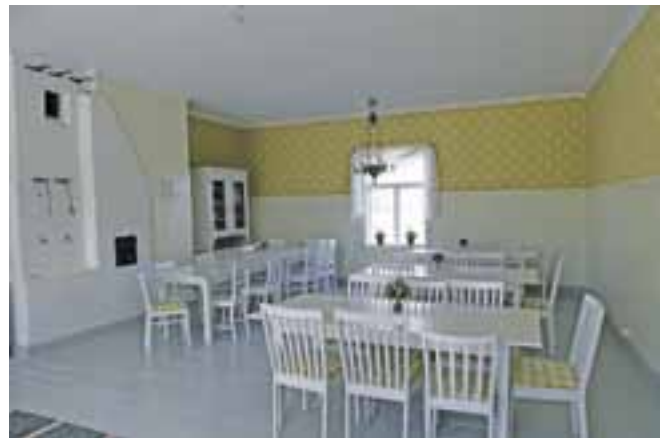
Hovilan navetta, holvattu kivikellari, vanha aitta, makasiini ja vanha saharakenus on remontoitu vuosina 2007–2011. Alakuvassa 1600-luvulta oleva holvikellari. – Kuva Matti Torkkomäki.

lustettu kokonaan alkuperäisillä Hovilan huonekaluilla. Sivustavedettävä ns. Ypäjän mallinen sohva ja tassujalkainen lipasto sekä vanha arkku löysivät paikkansa kamarista. Ruokasalissa ja kamarissa ovat somerolaiset, kellertävät Kultelan saven Johan Roosin kaaliuunit. Matilda Hovilan 1900-luvun alussa saama kunniakirja voista on sijoitettu vanhan Singerin yläpuolelle.

Hovilassa pidettiin kärjjiä 1880–1900. Tilavaan kärjäsaliin mahtuukin runsaasti väkeä tänäkin päivänä. Korkean alapaneelin yläosaan hankittiin Keski-Euroopasta vanhantyylinen tammenleivätapetti. Ikkunaverhoiksi valittiin valkoiset puuvillakankaiset sen ajan tyyliset ”heittoverhokapat”. Pöydät teetettiin vanhojen mallien mukaan ja tuolit ovat osittain

Hovilan kartanon kunnostus aloitettiin kesällä 2009 hirsirakenteiden kengityksellä ja murtuneiden kattotuolien vahvistamisella. Päärakennus maalattiin kesällä 2010. – Kuva Matti Torkkomäki.

kustavilaisia. Kaksi komeaa lautaskaappia ja vanhat majolika-lamput täydentävät sisustuksen.

Kärjäsalin odotustilan seinät roiskemaalattiin. Roiskemaalasta löydettiin Hovilasta useammastakin huoneesta. Hovilan vanhat aidot wieniläiset Thonet-tuolit sijoitettiin vanhan kääntöpöydän ympärille. Vanha Hovilan sivustavedettävä sai harmaan värin. Vaatturin korkean työpöydän yllä on kaksi vanhaa suutarinlamppua.

Verhokapat ovat reikäomelta. Kalustukseen kuuluvat myös Hovilan 1700-luvun korkea kaappi sekä alun perin Ruotsista tuotu puusohva. Ainoa Hovilassa säilynyt kattovalaisin jugend-ajalta, antaa hyvän lisävalon isoon tilaan.

Eteisestä aukeaa koristeellinen mutta vankka ovi pakaritupaan, jota hallitsee mahtava valkoinen kolmenkymmenen leivän leivinuuni. Pakarituvan katossa on asiaankuuluvat leipävartaat. Lattialankut koholla olevine oksineen kertovat ahkerista askelista. Hovilan vanha renginkaappi on nostettu seinälle. Pieni ruokapöytä on 1800-luvun alusta. Puuvillaiset salusiiniverhot on kiinnitetty ajan tavan mukaan kantinauhoilla.

Hovilan keittiötilat ovat modernit. Vanhan tunnelman säilyttämiseksi yläkaappien tilalla on avohyllyt, joilla säilytetään vanhoja lasipurkkeja ja astioita. Teollinen liesi ja astianpesukone ovat nykyaikaa. Keittiön toisessa huoneessa on osa jäljellä olevaa kattomaalasta ja Hovilan vanhin uuni. Pala savirappausta jätettiin näkyviin.

Keittiöstä avautuu näkymä Hovilan 1700-luvun aikaiselle aitalle, joka kunnostettiin ja jonka katolle palautettiin vanha vellikello.

Isännän vaihtuessa 1900-luvun alussa Hovilaan rakennettiin kaksi kuistia. Isompi lasiveranta on sisus-

Aune Korvenojan äidiltään perimä paitscheff-kalusto sijoitettiin Herrainhuoneeseen. Seiniällä Svinhufvudin ja Mannerheimin muotokuvat. – Kuva Matti Torkkomäki.

Daamien salongissa on Hovilan vanha rokokoorhymä. Salongin lipasto on myös kartanon vanhaa kalustoa. Seiniällä Ingrid Söderströmin maalaus Pirjo Hovilasta vuodelta 1946.

– Kuva Matti Torkkomäki.

tettu 1920-luvun tyyliin. Valkoisen kesäiset huonekalut on verhoiltu siniraitaisilla kankailla. Ikkunalaudoilla kukkivat vanhat pelargoniala-

jikkeet. Eteisen ulko-ovessa on shakkikuvioiset pikkuikkunat. Pienemmän kuistin kalusto sai koristeikseen punaraidalliset tyynt.

Hovilan pihapiiriin on istutettu perinnekasveja ja lehtipuita sekä hedelmäpuita. Puiston kunnostuksella on pyritty 1900-luvun vaihteen tunnelmaan.

Häntälästä ”Vuoden kaupunginosa”

Kotiseutuliitto nimesi Häntälä Vuoden kaupunginosaksi 2011. Se oli tämän vuoden suurin uutistapahtuma Someron kyliltä. Uutisoitien myötä tiedotusvälineet levittivät Häntälän kylän ja olemassaolon kaikkien suomalaisten tietoisuuteen.

Nyt on myös aika nostaa esille taho, josta tapahtumaketju lähti liikkeelle.

Kotiseutuliitto haki ehdokkaita Vuoden kaupunginosaksi. Mietimme Somero-Seurassa, että Häntälä olisi selkeästi paikka, jolla olisi mahdollisuuksia menestyä mittelössä. Niinpä seura ehdotti Häntälää. Ja hyvinhän siinä kisassa kävi, kuten nyt jo tiedämmekin.

Kotiseutuliitto perustelee valintaansa Häntälän aktiivisuudella ja vahvalla yhteisöllisyydellä. Häntälä on hyvä esimerkki vireästi toimivasta, kylämäisestä kaupunginosasta, joka toimii aktiivisesti elinvoimaisuuten-

sa ylläpitämiseksi.

Liitto muistuttaa, että Häntälän asukkaat ovat muun muassa toimineet tarmokkaasti kyläkoulun säilyttämisen puolesta, ja uusia asukkaita on houkuteltu perustamalla tonttipörssi.

Halusimme valinnallamme kiinnittää huomiota siihen, että kaupunginosa voi olla myös maaseutumainen asuinpaikka. Kuntaliitosten myötä yhä useampaan kaupunkiin liittyy maaseutukuntien kylä, jotka muodostavat kaupunginosia. Kunta- ja palvelurakenteen uudistuessa uusien suurkuntien kaupunginosien oma aktiivisuus on entistäkin tärkeämpää, valintaraadin puheenjohtaja Rauno Lahtinen toteaa.

Kotiseutuliitossa pantiin tyytyväisyydellä merkille, miten häntäläläiset pyrkivät aktiivisesti yhteistoimintaan Someron kaupungin kanssa. He ovat mukana Someron kyläliön neuvottelukunnassa sekä

Häntälän kylätoimikunta. Vasemmalta Sanni Ingerman-Laine, Anne Heino, Raija Mäkinen, Pirjo Merivirta, Miia Puska, Aila Setälä ja Pirjo Laakso. – Kuva Armo Kuisma.

kyläsuunnitteluhankkeessa, joka pyrkii luomaan yhteyksiä kylien ja kaupungin välille. Häntälässä on valittu työryhmä, jonka tarkoitus on laatia alueelle asukkaiden tahtoa edustava epävirallinen kaava, jota kaupunki voi hyödyntää maankäytön suunnittelussaan. Kotiseutuliitossa huomattiin myös Häntälän vilkas yhdistystoiminta ja yhteistyö yhdistysten välillä.

Suomen Kotiseutuliitto on etenkin paikallista kulttuuriperintöä ja kotiseututoimintaa vaaliva keskusjärjestö, jonka jäsenenä on 631 kotiseutu- ja kaupunginosayhdistystä, lukuisia alueellisia kotiseutujärjestöjä, kaikki maakuntien liitot ja yli kolmannes Suomen kunnista.

Liitto vaikuttaa lainsäädäntöön ja hallintoon kotiseututoiminnan edellytysten tukemiseksi sekä elinympäristön laadun ja ihmisten viihtyvyyden parantamiseksi. Kotiseutuliitto antaa jäsenilleen neuvontaa ja koulutusta, julkaisee alan kirjallisuutta ja edistää kotiseudun tutkimusta ja tuntemusta.

Kotiseutuliitto on valinnut vuoden kaupunginosan vuodesta 2001 lähtien. Ensimmäisenä sen sai Port Arthur Turusta. Ennen Häntälää ovat vuoden kaupunginosia olleet Käpylä Helsingissä, Kommila Varkaudessa, Kypärämäki Jyväskylässä, Hupisaaret Oulussa, Kontula Helsingissä, Nakertaja-Hetteenmäki Kajaaniassa, Anttilanmäki Lahdessa, Tapanila Helsingissä sekä Roihuvuori Helsingissä.

Häntälässä järjestetään joka vuosi Kävele Pariisiin -tapahtuma, jonka pääpalkintona on matka Pariisiin. Mehukanisteria asettelee Raija Mäkinen, vieressä Outi Säkjäjärvi ja haitaria soittaa takana Lasse Nevalinna. – Kuva: Sauli Kaipainen.

Viljanviljelyä Häntälän notkoissa

Syntymäkotini Grönbacka on keskellä notkomaismaa. Sieltä pääsee ilman notkon ylitystä ainoastaan yhteen suuntaan Kuusjoelle. Ruotsinkielinen nimi muutettiin Murronniemeksi, koska sen oikean suomennosnimen Vihermäen setäni oli ehtinyt varaamaan itselleen. Murronniemi sopi vallan mainiosti nimeksi kotitalolle, koska maat rajoittuivat Murronkulmaan, joka on yksi Häntälän kylän sivukulmista.

Elettiin sitä aikaa, kun laitumia yritettiin parantaa. Notkoja raivattiin kaatamalla tuomet, pihlajat ja katajat pois, kannot kiskottiin ylös ja maa kynnettiin. Kahden vuoden rukiin viljelyn jälkeen siihen kylvettiin heinää. Heinänsiemenseokseen kuului timotein ja apilan lisäksi muitakin heinälajeja, esim. nurminataa. Tämä siksi, että laitumella olisi karjalla aina jotain syötävää.

Jyrkän notkon kyntäminen oli luku sinänsä. Siinä tarvittiin hevospari, joka oli tottunut kalteviin ja jyrkkiin paikkoihin. Kaksi miestä tarvittiin ohjaamaan hevosia ja kyntöauraa. Maa kynnettiin sivusuuntaan. Vältti kääntyi alaspäin, joten kyntäminen aloitettiin notkon pohjalta ja kynnettiin aina samaan suuntaan. Se oli kovaa hommaa, kun aura piti kannatellen kuljettaa aina aloituspäähän. Sitten maa hankmottiin hevosparilla samoin lapesuuntaan ja kylvettiin yhden hevosien vetämällä kylvökoneella. Vilja koottiin hevosparin vetämällä tuuppureilla. Se työ olikin oikea taitolaji. Oli myös jalaksilla kulkevia heinähäkkeitä, joilla tavalli-

Helga Laakso. Seinällä Pirkko-Liisa Rekolaisen maalaus.

– Kuva Armo Kuisma.

sesti notkoheinät koottiin, mutta häkki kaatui helposti. Tuuppurit pysyivät pystyssä, vaikka ne olivat kuin maailmanlopun välineet. Ne keikkuiivat. Kun meni takapäähän, etupää nousi ylös. Tämä johtui keskellä tuuppureita olevista pyöristä. Notkon loivemmasta eli laukumasta mentiin alas ja tuottiin kuorma ylös. Alas mennessä köytettiin pyörät kiinni rehtoihin. Muuten eivät hevoset olisi voineet pidättää tuuppureita, koska aisoina olivat köydet tai ketjut. Köysi- tai ketjuaisaiset kakkulat kiinnitettiin tuuppureihin noin kaksikymmentäsensenttisellä s-muotoisella koukulla, joka kuitenkin helposti irtosi. Isä teetti Stälbergin pajassa koukun, jonka toinen pää oli melkein umpinainen silmukka ja toinen pää vähän loivempi. Ajettaessa hän työnsi vielä kepin tiukentamaan silmukka. Isä kutsui keksintöään ”Sattuma-Villen konstiksi”. Sattuma-Ville

Tuuppurit eli heinäkorjuukärryt, jossa on myös jalakset. Laitojen eli rehtojen sisään saatiin tehtyä kunnan kuorma. – Kuva Armo Kuisma.

oli sarjakuvasankari, joka seikkaili Maaseudun Tulevaisuudessa.

Kuormaa kerättiin lapesuuntaan kulkien. Toinen pyörä avattiin ja alhaalta otettiin muutama lapos ja kun vinottain nousiin ylöspäin, niin heitettiin samalla lappoita tuppureihin. Sitten avattiin molemmat pyörät, kun tultiin ylösnousupaikkaan. Ei sieltä mitään suuria kuormia kerralla voinut tuoda. Raskastahan se oli hevosillekin, ei yksin ihmisille. Kun sitä aikaa muistelee, on kuin se olisi satua, mutta täyttä totta tämä kuitenkin on.

Vuonna 1963 mieheni otti ylös Kaunelan talon jyrkän notkon, joka kylvettiin ensin rukiille. Jyrkkä notko oraspeltona oli syksyllä niin kauniin tumman vihreä, että pyysin opettaja Pirkko Rekolaisen maalaamaan näkymästä taulun. Taulu on tälläkin hetkellä olohuoneeni seinällä, tosin ruskaväreissä, joten minulla on pala Häntälän notkoa aina näkyvissä.

Rukiin jälkeen tämäkin notko kylvettiin heinäsiemenseoksella. Kahtena ensimmäisenä vuotena keräsimme sieltä heinän ja sen jälkeen maa jäi laitumeksi. Ensimmäisinä vuosina leh-

mät laskettiin heinäkorjuun jälkeen syömään odelmaa.

Maanviljelys ei ole ollut helppoa koskaan. Me tulimme aivan hyvin toimeen olemattoman pienellä maatilalla. Olin pikkutalon emäntä, rakastin ensiksi miestäni, toiseksi pientä karjaani ja erittäinkin Arpa-nimistä lehmääni, joka antoi meille kolmetoista vasikkaa. Kaikki vasikat olivat yhtä lukuun ottamatta lehmävasikoita. Nimitin sitä lehmää Onnenarvaksi. Sillä oli hyvät tuotokset, joten saimme myytyä vasikat tiineinä hiehoina Norjaan ja Neuvostoliittoon.

Häntälän notkot ja niissä laidunnetut lehmät olivat elinehtomme. Nyt notkot ovat matkailunähtävyyksiä, mutta edelleenkin karjan laitumia. Luontopolkua pitkin pääsee ihailemaan notkomaisemia. Polku kulkee Kaunelan laitumien kautta Murrunkulmalle, missä hehkuvat keväisin keltaiset kullerot, ja sieltä Häntälän kylän lävitse takaisin entiseen alakouluun, joka nyt toimii Kyläkeskukseksi. Näin muuttuu maailma. Notkojen viljelyä on kuitenkin hauska muistella, kun seurailee tämän päivän tehokasta maataloutta.

Häntälän notkot on jälleen otettu laidunmaaksi.

– Kuva Armo Kuisma.

Vinttikaivo

Kustaa Frid uuden kaivonsa kannella.

– Kuva Manu Kärki.

Kustaa Frid rakensi viime keväänä talonsa pihamaalle Terttilään vinttikaivon. Kaikki tarvepuut löytyivät omasta metsästä. Sopivan haarapuun etsimisessä niskakin jo kipeytyi, mutta lopulta sellainen löytyi. Sinkkiämpärin tilalle hän aikoo tehdä ensi talvena puuämpärin.

Työvuosinaan Frid rakensi taloja ja talusrakennuksia hyötykäyttöön, mutta siirtyi

eläke-päivinänsä enemmän vapaa-ajan rakennuksiin.

Pihalla on jo kaksi huvimajaa ja ensi kesänä on suunnitelmassa tuulimyllyn rakentaminen. Isompien rakennelmien ohella Kustaa veistää puusta monenlaisia pienempiä esineitä ja puukkokokoelmaansa hän täydentää käymällä huutokaupoissa.

Kun isoisa auton osti

Auton historia on hyvin lyhyt, vain 125 vuotta. Carl Benz jätti ensimmäisen autopatenttihakemuksensa Berliinissä 1886. Benzin rakentama Motorwagen oli kolmipyöräinen mutta samaan aikaan Daimler jo kehitti ensimmäistä nelipyöräistä automalliaan. Benzin ja Daimlerin innovatiiviset poltomoottoriratkaisut loivat pohjan kaikille nykyaikaisille henkilöautoille. Nelisylinterinen moottori esiteltiin 1898 ja kun Rudolf Diesel esitteli oman moottorinsa, alkoi koko paketti olla kasassa. Amerikassa Henry Ford mullisti maailmaa käynnistämällä autojen liukuhihnatuotannon. Kuuluisat T-mallit tulivat 1913. Hevosettomat vaunut tosin herättivät aikalaisissa kummastusta ja jopa hilpeyttä. Suomeen ensimmäiset autot saatiin 1900-luvun alussa. Autokanta kasvoi hitaasti ja sitä hankaloitti erityisesti polttoaineen huono saatavuus. Bensiniä myytiin pitkään vain apteekissa.

Suomen taksiliikenne alkoi 1900-luvun alussa. Somerolla, Ihamäen Ruostelan tilalla, 1884 syntynyt Kustaa Korvenoja oli yksi varhaisimmista taksiautoilijoista maassamme. Hänen automiehen uransa alkoi Hämeenlinnassa mahdollisesti 1908. Hän omisti tuolloin Hämeenlinnan ensimmäisen auton, jonka rekisterikilvestä H:linna 1 hän joutui luopumaan, kun maaherralle hankittiin auto. (Tämä 1. rekisterikilpi on yhä tallessa) Auto oli ajan tapaan avoauto, amerikkalainen Hubmobile. Muutama vuosi myöhemmin Kustaalla oli jo kaksi autoa: ”Benz”

auto nro 2 ja N.A.G., jonka rekisterinumeroksi tuli 3.

Ennen maamme itsenäistymistä vuodelta 1914 on säilynyt kuvernöörin Kustaa Korvenojalle myöntämä sekä venäjän- että suomenkielinen lupa ”matkustelemaan automobiililla, sekä moottori- ja polkupyörillä Hämeenlinnan kaupungissa niin kauan kuin pakollinen määräys itseliikkuvilla ajoneuvoilla on voimassa”. Luvassa on ompelulangalla kiinnitetty valokuva Kustaa Korvenojasta hienon automobiilinsa ratissa komea koppalakki päässään. Polkupyörähän tuli maahamme yleisemmin käyttöön 1880-luvulla ja sillä ajelemiseen tarvittiin myös erillinen lupa. Kustaa Korvenoja oli nuoruudessaan innokas kilpapyöräilijä ja myöhemmin hän ajoi kilpaa myös autoilla. Moottoriliikenteen ensimmäisiltä vuosikymmeniltä löytyy myös kuva Kustaa Korvenojasta Indian-moottoripyörän päältä; myöhemmin hän omisti hän myös Harley Davidsonin.

Tuon ajan taksikyytiläiset olivat pääasiassa virkamiehiä ja Parolan upseereita. Maanmittaushallituksen insinöörin kanssa tehtiin jopa matka Lappiin – polttoainetta oli tuolloin varmasti varattava mukaankin.

Uudella ihmekulkuneuvolla toki haluttiin myös ajella huvikseen, vaikka vain kirkonmäelle ja takaisin. Olihan matkan teko autolla toista kuin hevoskyydillä, ja avoautossa tuli myös nähdyksi. Autoilu oli pitkään myös hyvin jännittävää ellei suorastaan pelottavaa. Matkan aikana ei uskallettu edes puhua ja

Kustaa Korvenojan ajolupa 1914. – Kuva Matti Torkkomäki.

onnellisesti perille päästyä todettiin helpotuksesta huokaisten: ”Kyll’ mei vaan sitt’ hyvin tultiin!”

Vielä 1930-luvulla auto oli harvinainen, ainakin maaseudulla. Salkolassa asui tuolloin pikkupoika Niilo Ojala,

joka oli aina valmis portteja avaamaan, kunhan vain pääsi kyytiin; väliäkö sillä, että joutuikin kävelemään monta kilometriä takaisin kotiin!

Vuonna 1917 Kustaa Korvenoja palasi Somerolle Talvisiltaan ja jatkoi siellä

Kustaa Korvenoja omisti Hämeenlinnan ensimmäisen auton mahdollisesti vuonna 1908. – Kuva Matti Torkkomäki.

Vuonna 1915 Kustaa Korvenojalla oli käytössään kaksi autoa. Tuolta ajalta on kolmikielinen (suomi – ruotsi – venäjä) mainos: "Ensiluokan `Benz` auto n:o 2 . N.A.G. auto n:o 5, joista auto nro 2 on Hämeenlinnassa ehdottomasti hienoin, voimakkain, suurin ja kulusaan tasaisin, ovat arv. yleisön vuokrattavana. Pitemmistä matkoista sopimuksen mukaan. Puh. 384 Kustaa Korvenoja". – Kuva kirjoittajan.

Kustaa, Elina sekä Tauno ja Aimo Korvenoja moottoripyörän kyydissä. – Kuva kirjoittajan.

kauppiaan ja automiehen uraansa. Hämeenlinnasta hän oli toki aikaisemmin poikennut autollaan Somerolle, ja Someron historian mukaan tilanomistaja August Haggren ja hän olivatkin Someron ensimmäiset autonomistajat.

Liikkumismahdollisuudet paranivat myös autottomilla, kun Somerollekin alkoi ilmaantua linja-autoyrittäjiä.

Kustaa Korvenoja aloitti ”vakinaiset kulkuvuorot” Saloon: 40-hevosvoimaisella autolla välitettiin henkilö- ja tavaraliikennettä. Näin somerolaisille järjestettiin yhteys Helsingin ja Turun junavuoroille. Ensimmäiset autot oli rakennettu kuorma-autoista, jopa niin, että penkit olivat irtonaisia. Penkit todennäköisesti pysyivät hyvin

ja Turkuunkin lähes 4 tuntia. Kun Kustaa Korvenoja solmi liikennesopimuksen Otto Naukkarisen kanssa, Somerolta pääsi Helsinkiin kolmasti ja Turkuun kahdesti päivässä. (Nykyisin taitaa päästä yhtä usein!)

Autot tulivat hevosajkaan. Turhaan siis ei alettu puhua hevosvoimista, henkilövauunuista ja voimavaunuista. Kun kuvernööri antoi sääntöehdotuksen voimavaunuliikenteelle, olisi moni ollut valmis kieltämään koko automobiililiikenteen, mutta moottoripelit olivat tulleet jäädäkseen.

Vuonna 1926 tilastojen mukaan auto ei enää ollut kovin harvinainen Lounais-Hämeessä: Forssassa autoja oli 46 kpl ja Somerolla peräti 56 kpl. Autoliikenteen uranuurtajalla Kustaa Korvenojalla oli 1926–29 jo neljä linja-autoa, joista suurimpaan mahtui 26 henkeä. Kilpailu alkoi myös olla kovaa ja niin kävi, että 1930-luvun lama vei hänet konkurssiin. Pojilleen Aimolle ja Taunolle hän kuitenkin painotti, että autoissa on tulevaisuus ja niin molemmista tulikin myöhemmin liikennöitsijöitä.

Mutta se, kun isä auton osti, on jo sitten aivan toinen juttu.

Tauno ja Arja Korvenoja uuden letukan vierellä 1952. – Kuva kirjoittajan.

Hämeen Härkätiellä

Ikivanha historiallinen Hämeen Härkätie Turusta Hämeenlinnaan kulkee Liedon, Tarvasjoen, Marttilan, Kosken, Someron, Tammelan, Lopen ja Rengon kautta.

Arvellaan, että tie on saanut nimensä Tuu tuu tupakirulla -lorusta tai härän tekemästä polusta, joka leventyi tieksi. Nykyisin Hämeen Härkätie on merkitty koko matkalta ruskealla pohjalla olevilla valkoisilla häränpääkylteillä. Härkätien koko pituus on 162 km ja sen keskipiste on Knaapin ja Suutelan kohdalla. Siitä on 81 km kumpaankin suuntaan. Aikoinaan kilometripylväs on sen kertonut kulkijoille.

Turkuun tuotiin aikoinaan sisämaasta soopelin, kärpän, näädän ja saukon nahkoja, sekä haustetta. Hauste eli castoreum on majavan sukurauhasesta saatava erite. Hauste auttoi melkein kaikkiin sairauksiin ja oli erätalouden arvokkain tuote. Vastineeksi sisäsuomalaiset saivat kauppiailta metallia, aseita, koruja, tekstiilejä ja suolaa. Suola oli tärkeä esim. kalojen, lihojen ja vuotien säilytyksessä.

Härkiä ei käytetty pitkillä matkoilla, sillä sorkkaeläimenä se väsy helposti. Kotona härkä oli verraton työjuhta. Kun hevoset vietiin sotaan, härät saivat jäädä kotiin. Sanotaan, että hevosella Härkätien kulki päästä päähän viidessä päivässä. Ennen oli Somerolla paljon portteja ja veräjäiä, sillä kotieläimet tepastelivat vapaasti tiellä. Sieluni silmin näen jonkun kiltin pojan tai tytön avaamassa ja sulkemassa porttia kulkijoille. Joskus tämä saattoi saada

Virstanpylväs Pitkäjärvellä Kennintien risteuksen kohdalla.
– Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.

jonkin pienen palkkionkin vaivoistaan. Se oli silloin kannustavaa.

Nykyisin ei härkiä enää juuri ole. Joskus ihmettelen, kun kaupassa tai ravintolassa tarjotaan härkää. Gurmeeta, tiedän, mutta tuskin oikeata härkää, joka on kuohittu sonni. Taitaa olla lautasella tarjolla sonnipoikaa. Tekisi mieli oikein kysyä joskus.

Hämeen Härkätieyhdistys

Hämeen Härkätieyhdistys toimii tehokkaasti. Joutokunta on valittu kaikista tien kunnista tasapuolisesti. Toivottavasti kaikki tien varren ja kaukaisemmatkin yrittäjät puhaltavat yhteen hiileen, näin saadaan tie taas arvoonsa. Kulkijathan yleensä jättävät muutaman lantin kiinnostaviin matkailukohteisiin ja ruoka- ja majoituspaikkoihin. Hyvä esimerkki on syyskuussa 2011 järjestetty Hämeen Härkätien auto-suunnistus, joka toteutettiin

yhdessä Rakennusperinnepäivien kanssa.

Suunnistajat saivat kartan ja passin, johon leimattiin kohteet, missä olivat poikenneet. Kahtena päivänä, viikonloppuna, olikin melkoinen liikenne Härkätiellä. ”Wanhat automobiilit” myös ajelivat tiellä ja poikkisivat kohteisiin. Saatuaan kahdeksan leimaa suunnistajat osallistuivat palkintojen arvontaan. Lahjoituksina oli saatu 30 palkintoa.

Somerolta mukaan lähtivät seuraavat kohteet: Torppamuseo, Huvila Härkä ja Traktorimuseo. Kävijämäärä yllätti. Kohteissakin oltiin iloisesti yllättyneitä kävijämääristä. Autosuunnistusta on toivottu jokavuotiseksi tapahtumaksi. Uusiakin ideoita on jo paljon ilmassa.

Someron osuudella on paljon nähtävää ja kaunis luonto ympärillä, jos vain kulkee avoimin silmin. Lisäksi täällä on mainioita ruoka- ja kahvipaikkoja. Usein

kuulin retkiryhmäläisiltä päivän kiertelyn jälkeen, että he tulivat vähän ennakkoluuloisesti ajatellen, ettei Somerolla taida olla paljon mitään. Yllätys on ollut melkoinen, kun kierrellään Somerolla ja Somerniemellä ja kierrosta voisi hyvinkin jatkaa vielä toisenkin päivän.

Nähtävyyksiä Hämeen härkätiellä

Hämeen Härkätien varteen, Someron 26 kilometrin osuudelle, Somero-Seura on pystyttänyt 7 kuninkaan-kiveä. Kivet on pystytetty niiden kartanoiden, isonpappilan ja kievareiden kohdalle, joissa tietä kulkeneet hallitsijat ja sotaherrat ovat yöpyneet matkallaan. Monesti turistit haluavat tietää, keitä hallitsijoita täällä on käynyt. Tieto on ”hakattu” kiviin, mutta ne taitavat olla vähän sammaloituneita. Mutta matkaoppailla on tieto hallussaan. Lisäksi Somerolla odottaa vierailijoita monet erilaiset museot, kirkot, kartanot, ostospaikat, hyvät ruokailumahdollisuudet, astrologinen baari, Lihavustamon tehtaanmyymälä, Pellavakeskus, Ruusutila ja se ”yhden miehen rakentama korpilinna” Häntälän notkoja ja luontopolkuja unohtamatta. Pajulassa silmää hivelevät suuret hyvin hoide-tut vanhat kantatilat. Taitavat aivan kilpailla siisteistä ja huolella hoidetusta puistoistaan. Tien varrella on myös kaksi seurantaloa, Pitkäjärven maamiesseurantalo ja Pajulan Valola. Seurojentalot ovat osa katoavaa maaseutua, mutta yhä tärkeää Someroa. Uudisrakentaminenkin on

Härkätieta Pitkäjärvellä. Kuninkaankivi Långsjön risteyksessä. Kartanossa yöpyi Ruotsin kuningas Adolf Fredrik 9.–10.7.1752. – Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.

vauhdissa. Usein turistikin ihmettelevät valmisteilla olevia rivi- ja omakotitaloja. Vaurasta seutua, kuuluu toteamus. Varsinainen nähtävyys ovat Someron viljalakeudet ja Somerniemien harjumaisemat. Myös tanssi ja urheilu ovat Somerolla vauhdissa. Jokaiselle riittää jotakin harrastusta aina ratsastusta, urheiluautoilua ja keilaamista myöden.

Härkätieretket kannattaa ulottaa varsinaisen Härkätien ohi aina Hiidenlinnaan asti. Toivon, että saadaan liikettä ja eloa vanhalle historialliselle Hämeen Härkätielle. Suunnistusajojen ohella sellaista on luvassa joka joulu loppiaisen aikaan, kun koko Härkätien pituudelle syttyvät loppiaistulet eli härkävalkeat. Lyhdyt ja lamput ja soihdut

valaisevat todella kauniisti ja luovat lämpöä talven pimeyteen. Varsinkin Letku ja Kultela jopa kilpailevat tulista ja jääveistoksista.

Muurla-Seura Somerolla

Muurla-Seuran puheenjohtaja Hanna-Maija Saari-maa oli jo talvella ottanut yhteyttä museoemäntä Marika Haapalaan. Museoemännälle tuli ruuhkaa töiden kanssa ja hän kysyi, ottaisinko tämän ryhmän haltuuni. Tein sen mielelläni. Retkeä suunniteltiin ja sähköpostia oli ilmassa molempiin suuntiin. Seuralle sopi kierros kesäkuussa. Niin ajelimme kummityön ja hänen äitinsä kanssa Somerniemien kirkolle, ja pian tulikin bussi portin eteen. Niina Alitalo oli yllätysesiiintyjä. Hän soitti ja lauloi ja lähti sitten kiireellä myymään Somerniemien kesätorille Musiikkiteatterin lippuja. Niina opiskelee Sibelius-Akatemiassa toista vuotta ja hänestä tulee isona opettaja. Luulen niin.

Esittelin lapsuuden kirkkoni ja laulua olisi voitu jatkaa, mutta ei löytynyt kuoronjohtajaa, joten lähdimme tutustumaan kauniiseen hautausmaahan ja sen moniin hautamuistomerkkeihin. Kesätorivierailun jälkeen oli ruokailu Punaisessa Lumpeessa. Ruoka oli hyvää ja palvelu toimi. Emäntä Hanna esitteli meille talon historiaa. Viihdyttiin. Aamupäivän seuraava kohde oli Hiidenlinna.

Olimme tilanneet esittelyn myös Somerjoen kioskilta, mutta Paratiisin luukku oli kiinni. Paluumatkalla elätimme toivoa, että kioski olisi auki. Ei ollut. Nyt huomasimme, että luukulla oli lappu, jossa kerrottiin kioskinpitäjän sairastuneen. Sairaudellehan ei mitään voi. Tyydyttiin siihen. Kuvia kuitenkin otettiin kioskillä ja siinä oli hyvä kertoa paikan ja sen omistajien historiasta.

Seuraava kohde oli Hovimäen leirintäalue. Paimionjoen vesistön reunaan ajellessa kohti Someron keskustaa-ajamaa nähtiin monta kartanoa. Keskustassa vierailukohteina olivat Pellavainen ja Torppamuseo. Sen hoidettu miljöö kuuluu Someron takuuvarmoihin nähtävyyksiin. Museoemäntä Marika Haapala opasti museolla ja otti retkeläisistä kuvia heidän omilla kameroillaan. Tällä kertaa kierros päättyi Torppamuseolle.

Somerolla käy enimmäkseen eläkeläisryhmä. He tulevat yleensä viikolla. Töissä käyvät keräävät ryhmän yleensä viikonlopuksi, koska ovat silloin vapaita matkustelemaan. Otamme avosylin vastaan kaikki ryhmät Somerolle ja tarjoamme jokaiselle mieleisen päivän Somerolla.

Muurla-Seura Somerniemien kirkossa 2011. – Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.

Perunannostotalkoot

Syyskuu oli jo pitkällä. Alkoi olla jo aika nostaa perunat maasta. Sää tiedot lupasivat ilmojen kylmenevän. Kesä oli ollut kasvulle suotuisa, sadetta ja aurinkoa oli sopivasti. Tilaa viljelee nykyään veljeni perheineen. Keväällä olin ollut lajittelemassa siemenperunoita lapsuudenkodissani Vilukselan Peltolassa. Perunat säilytettiin maakellarissa, jossa ne lajiteltiin idätyslaatikoihin ja siirrettiin lämpimään tilaan itämään.

Kun perunan nostoaika lähestyi veli soitti ja kysyi, onko perunanpoimijoita saatavilla. Palkaksi saisi perunoita. Silloin ei oikein helpolla talkooväkeä löytynyt. Tyttärieni pojat sain houkutteluksi mukaan.

Sinä lauantaiaamuna sää oli aurinkoinen, mutta kolea. Hain pojat kotoa Forssasta ja köröttelimme kymppitietä puolisen tuntia Turun suuntaan ja vajaan kilometrin Hummarmäentietä. Nostohommat oli jo aloitettu, kun ehdimme perille. Nostokoneella avattiin vaot. Maa oli kuivaa kuin tuhka. Perunoita oli paljon kuivuudesta huolimatta. Kauniit ja puhtaat perunat houkuttelivat poimimaan. Meillä oli ämpärit mukana. Sitten vaan töihin. Pojat ahkeroinvat kovasti. Talkooväkeä oli kaikkiaan kahdeksan henkilöä. Tunnin verran työskenneltyämme nuorempi pojista alkoi kyllästyä, sillä hän oli vasta nelivuotias. Ajattelin, että tähänkös se innostus loppui, kun urakka oli vielä pahasti kesken.

Meillä oli autossa mukana vähän välipalaa. Karkkipussitkin oli varattu molemmille, koska oli lauantai ja karkki-

Suomisen perunapellolla vuonna 2002. – Kuva Ilmi Suominen.

päivä. Pojat kävivät autossa syömässä. Pienen tauon jälkeen he palasivat takaisin pellolle. Sitten he keksivät kilpailua keskenään, kumpi saisi nopeammin ämpäriin täyteen. Perunaämpärit tyhjennettiin pelloille jaettuuihin säkkeihin. Siinä kilpaillessa kului pitkä tovi, mutta sitten alkoi jälleen väsyttää. Pojat istuivat ämpäriä päällä pellon laidalla ja paiskelivat multakokkareita. Kaikille mieluinen tauko saatiin emännän tullessa pellolle eväskoreineen. Väki asettui peräkärryn ympärille, joka toimi mainiosti tarjoilualustana. Jokainen sai kaataa termospullosta mukiinsa höyryvää kahvia ja ottaa korista tukevat pullan siivut. Pojat saivat mehua ja pullaa. Työt jatkuivat kahvitaunon jälkeen. Pojatkin jaksoivat olla työn loppuun saakka. Ahkerointi oli huomattu. Veljeni antoi kummallekin pienen palkan, jonka he laittoivat visusti taskuun.

Sitten oli ruokailun vuoro. Emännän valmistama maukas ateria maistui talkooväelle urakoinnin jälkeen. Kun oli syöty, miehet lähtivät

keräämään perunasäkkejä pellolta. Maasturin perään laitettiin peräkärri ja pojat pääsivät mukaan. Pellolta takaisin tullessa he saivat istua säkkien päällä. Muutama reissu piti tehdä ennen kuin kaikki perunat olivat kellarissa. Kotoa jo soitettiin, kun poikien piti olla vain muutama tunti talkoissa. Olimme sopineet, että pojat tullaan hakemaan.

Kävimme vielä sikalassa katsomassa possuja. Iso siat pelottivat, ja pikkupossujakin nuorempi uskalsi katsoa vain

mamman sylissä. Serkukset pääsivät vielä pellolle traktorijalulle. Joe, joka oli pienempi, sai ajaa kuljettajan sylissä istuen. Kaksitoistavuotias Jan sai ohjata yksin toisten istuessa vieressä ajo-ohjeita antaen. Ajaminen tuntui olevan mieluista kummallekin.

Kyyti kotiin odotti jo heitä. Kun perunamaan pölyt oli pesty pois, vei nukkumatti talkoolaiset viipymättä unten maille. Tästä syksyisestä päivästä, jolloin pojat saivat tutustua maatilanelämään, on jo yhdeksän vuotta.

Sanna-mamma ja Jan Eloranta ja Joe Koppanen sekä Tatu-koira vuonna 2002. – Kuva Ilmi Suominen.

Sanoi Horila

Viime vuonna tuli kuluneeksi sata vuotta Tapio Horilan syntymästä. Somerolaisen kotiseututyön suurmiestä on muisteltu mm. tuomalla mieleen erinomaisten suomenkielen käyttäjän ja sanavalmiin miehen sanontoja. Tapio Horila eli pitkän elämän, hän kuoli 96-vuotiaana 2006.

Tapio Horila ryhtyi vartuneella iällä tekemään väitöskirjaa. Aiheeksi tuli Tapijon tavoin tyrvääläissyntyisen Antero Vareliuksen suomen kieleen luomat uudissanat. Vareliuksen tuotanto on sangen mittava. Horilan keräämä sana-ainesto karttui melkoisen laajaksi. Suureksi osaksi hän teki tutkimustaan koulutyön ohessa. Horila päätti lopulta rajata väitöskirjansa aiheeksi Vareliuksen geologiset uudissanat, vaikka aineistoa olisi ollut paljon laajempaankin tutkimukseen. Horilan suomen kielen alalta oleva väitöskirja 1800-luvun geologiset uudissanat Antero Vareliuksen kielessä valmistui 1967. Väitöstilaisuus oli maaliskuussa 1967 Helsingin yliopiston Porthania-rakennuksen salissa III. Meitä oli muutamia Someron koulun entisiä oppilaita seuraamassa vanhan opettajamme väitöstä.

Virallinen vastaväittäjä Pertti Virtaranta – myöhemmin Someron murrekirjan tekijä – vähän ihmetteli ja kyseli, miksei Horila ole kirjansa nimen perään lisännyt: I osa. Käyttämätöntä aineistoa hänellä oli vaikka kuinka paljon. Kai hän kuitenkin aikoi jatkaa tutkimuksia?

Muistelen, että Tapio vastasi tähän, että parasta olla lupaa-matta mitään: Sellaiset väitöskirjat, joihin on merkitty osa I, mutta toista osaa ei ole koskaan tullut, ovat jo tulleet melkein vitsin aiheeksi.

Tapio Horila oli väitellessään jo 57 vuotta täyttänyt. Realistina hän tiesi, ettei voinut olla varma, riittävätkö aika ja voimat jatko-osan tekemiseen. Tapio toteaa väitöskirjansa alkusanoissa päätyneensä rajaukseen, kun silloin käytettävissä olevat aika ja rahat olivat lopussa. Ehkä hänellä oli myös miellesään edeltäjäkollegansa Vihtori Laurila, Someron yhteiskoulun suomen kielen opettaja, jonka Someron vaiheista Sampo Haahela sai aiheen romaaniinsa Idealistit. Laurilan väitöskirja ”Suomen rahvaan runoniekat sääty-yhteiskunnan aikana. I osa Yleiset näkökohdat” ei saanut koskaan jatkoa.

Samaan aikaan Horilan kanssa valmisteli väitöskirjansa toinenkin Someron yhteiskoulun opettaja: Pertti Viitanen, koulun rehtori ja biologian opettaja. Tapio mainitsi kerran, että kai siinä oli heidän kesken vähän kilpailumieltäkin siitä, kumpi ehtii ensin. Molemmat väittelivät samana vuonna 1967, mutta Viitanen väitöstilaisuus oli vasta lokakuussa. Hänen kyykkäärmeen talvehtimista koskevan väitöskirjansa valmistuminen lykkääntyi osittain Tapijon väitöksen aikaan olleen kirjapainolakon takia.

Tapio Horila kuului nuoruudessaan opiskeluaikanaan Akateemiseen Karjala-Seu-

raan (AKS) niin kuin moni muukin sen ajan ylioppilas. AKS lakkautettiin sodan jälkeen. Monet sen jäsenistä kohosivat myöhemmin huomattaviin asemiin tieteen, talouden ja yhteiskuntaelämän aloilla. Vuonna 1991 ilmestyi Matti Kuusen ja Ville-Paavo Aitolan toimittamana kirja Neljä tuhatta veljestä, sataneljä elämäntarinaa. Yksi niistä 104:stä, joiden pienoiselämäkerta on kirjassa, on Tapio Horila. Matti Kuusi kirjoittaa mm.: ”Tapio Horilan elämäkerrassa on monta perus-AKS:läistä elementtiä: ensi polven ylioppilas, rahoitti yliopisto-opintonsa kulkemalla kesät tukkityömailla, osakunta-aktivisti, kansallisten tieteiden harrastaja, reservin upseeri, sotainvalidi, idealisti, kotiseututyön tukipylyvä, sisukas osallistuja elämän kolhuista huolimatta.”

Matti Kuusi oli akateemikko, joka oli tehnyt elämäntyönsä suomen kielen ja kansanrunouden tutkijana. Hän oli tutkinut mm. sananparsia ja kansanhuumoria. Tapio Horila oli myös koko elämänsä ajan kerännyt sananparsia. Hänen kirjansa Someron sananparsista oli ilmestynyt 1977 ja kaskukirjansa 1979 ja 1980. Tapio mietiskeli, miten hän oli päässyt tai valikoitunut niiden 104 joukkoon, joista AKS-kirjassa kerrotaan. Tapio arveli, että taisi Kuusi tuntea lukkarinrakkautta toiseen saman alan mieheen, ja otti hänet mukaan hänen sananparsiharrastustensa ansiosta.

Someron hautausmaan

kulmassa on vanha, nykyisin varastona toimiva rakennus, joka on joskus ollut kellotapuli. Torniosa on purettu 1800-luvun lopussa. On olemassa valokuva siitä, miltä 1700-luvun kirkonrakentajakirvesmiesten tekemä kellokastari näytti. Somerolla käytiin koko 1900-luvun jälkipuoliskon ajan ajoittain vilkastakin keskustelua siitä, pitäisikö kellotapuli entistää ja rakentaa yläosa uudestaan valokuvassa olevan mukaiseksi. Hankkeeseen oli luvassa testamenttirahojakin. Somero-Seura Tapio Horilan johdolla ajoi tarmokkaasti tapulin entistämistä. Vuonna 1969 Somero-lehdessä käytiin hyvin vilkas yleisönosastokirjoittelu asiasta. Tapiokin osallistui keskusteluun useammalla kirjoituksella. Kellotapulin restaurointihanke oli varsinaisen ikuisuusaihe. Asia oli ensimmäisen kerran esillä jo 1949 seurakunnan 500-vuotisjuhlan aikoihin. Lopullinen päätös siitä, että tapulia ei entistetä, tehtiin vasta 2002.

Tapio Horilan vaimo Kaija kuoli 1993. Hautauspaikka on Someron hautausmaan vanhalla puolella lähellä entistä kellotapulia käytävän toisella puolella. Tapio toivoi ja tiesi tulevansa haudatuksi samaan paikkaan. Isäni kertoi, että kerran heidän kohdatessaan hautausmaalla Tapio oli Kaijan haudan kohdalla todennut: ”Tästä minunkin on sitten aikanaan hyvä katsella, miten tuon kellotapulin entistämistä asia edistyy.”

Kouluun vaikka puupohjakenkät jalas

Kyl niil oli mahrottoman hankala pikkupojan kävellä, varsinkin talvel, kul lumest kertys tilsoi puupohjiin. Siin meinas nilkat nyrjäättää. Kun kenkän päällisekkän ei ollu nahkaa, vaan paperinarukankast. Ei nek kestäny kauvan, kun sare pakkas ne pehmentämmään.

Sota-aikan ei tahtonu kunnan kenkii saara, paitti mustast pörssist, kauppiaan hyllyn alta. Näit puupohjasii kenkii kyl sai vähävaraset ja sotaorvot niin kun meijänkin mukulat, kansanhuallost. Nahka- ja kumitavarat meni Suomen armeijan käyttöön. Kotirintamal tartti kehittäät korviketuattei vaikka puust ja paperist.

Mää täytin seittämän vuatta kesäl 1943 ja syksyl rupesin talsimaan Joensuun kansakouluun. Sinne oli Jokelast, Jaatlan kylän perält parin kilometrin matka. Isommat kylän pojat peljätteli et opettaja voi vettääk korvast tai antaa tukkapöllyy. Kyl mää sit pelkäsinkin mennä kouluun. Mut opettaja Tuovi Helkiö oli kumminkii kovin ystävällinen ja suhtautus lämpimäst meittiin alakoulu-laisiin. Ensimmäist ja toista luakkaa opetettiin samas luakkatilas yht'aikaa. Mäkelän Antti, mun hyvä kaveri, käve toista luakkaa ja meip päästiin olemaan paljon yhres. Ei siin koulus mittään peljättävää ollu, enämpi mää pelkäsinkin Talosen Mikkoo, sitä susikoiraa, sillon kum mun tartti kulkeet Varkaanniittuun menevän tiän kautta.

Em mää paljom muista, mimmot se koulun käynnin alku mahto sit oikeen olla. Askartelu ja käsityät on jääny

Seittämänvuotias tyttären poika Aaro Ristola pruuva vanhan ajan pulpettii ja kouluruakailuu Raitasten lomapaikan vintil heinäkuusa 2011.

– Kuva Pekka Raitanen.

miäleen. Semmottist värillist paperinauhoist punottiin lappui, vähän niin ku pärekoreikin tehrään. Sit tehtiin virkkuukoukukul sipulipussi. Sem mää muistan, kun yljänäs toin semmotten kotja ja pussi pantiin tuvan seinäl roikkumaan.

Lukemisen ja laskemisen opetteluist ei muistu mittään miäleen, kai nes sit sujus ilman onkelmii. Kouluruakailu oli soran aikaa vaatimaint, mukkaan tartti ottaa maitopullo ja eväsleivät ja syksyl tais joku omenakin löytyyt repun pohjalt. Simmost rynnivellii mää kyl muistan, ett koulus keitetiin, kun sem maku tullee vieläkin miäleen. Merkillist, et muutamat lapsuuren ajan ruan hajut ja maut tullee vieläkin muistiin, niin kun ny palvatus sianluista ja -lihas keitetyn perunasopankin. Em mää siit koton niin tykänny, mut kaikki piti syärä mitä lautasel etteen lykättiin. Ku ruaka-aineist sota-aikan ja sen jälkeenkii oli pula niin oppilaat keräs niit talkoil. Koulu-

laiset meni syksyl pärekoppais kans koulun viäreen Seppälän pellol ja noukkivat koppaas viljankorjuun jäljelt tippunei tähkii ja ne viätiin tappuriin. Nypittiin siin jyviikin maasta – juur kirjaimellisest.

Kolmannel ja neljännel luakal meitti opetti Sakari Kemppe. Hän oli inkeriläisii ja ensimmäisen mailmansoran jälkeisii emikranttei, entises Venäjän tsaarin armeijas

palvellu. Mun oli paha olla Kempin luokas enkä mää ollu opettajan suosios. Em mää kuiteskan kovin pahantapanenkan tainnu olla. Kyl mää kerran joutusin nurkkaan Laineen Eeron kans, kum mei oltiin heitetty lumipalloi toistein niskaan. Vanhempi veli Esko oli aikanas Kempin suosios, kun oli simmoten sanavalmis ja urheilullinen. Kemppe käve meilä kotonkin

Sota-aikaiset käyttämättömiks jääneet puupohjakenkät.

– Kuva Pekka Raitanen.

Joensuun kansakoulun neljäs luokka 1946. Vasemmal opettaja Sakari Kemppi. Takarivis vasemmalt on Olavi Viitanen, Voitto Ollonqvist, Veikko Haippo, Raine Lampo, Juhani Mattila, Lasse Vuorinen ja Erkki Reunanen. Keskimmaisies rivis olem mää ensimmäisenä, sit Lauri Nyberg, Antti Saarinen, Aulis Kyyrä, Raimo Lehtonen, Raija Aarnivaara ja Raili Kyyrä ja etummaisena vasemmalt Anja Lipponen, Aune Kanerva, Eeva Kilpelä, Sirkka Rasila, Heli Koskinen, Onerva Lukumies, Raili Johansson, Toini Kuisma ja Sirpa Narvio. Kuvast puuttuu Eero Laine. Kilpelän Eevan kans mei oltiin samal luakal kansakoulun ensimmäisestä luakast ylioppilaaks tulloon saakka. – Kuva Voitto Ollonqvistin.

valittamas must. ”Siint pojast ei tuu mittää, hänt ei toinna panna oppikouluu”, oli karu viästi äitil. Ei hän sit ilmoittannukkan muu Someron yhteiskoulun pääsykokkeisiin, vaikka hän suhtautus kovin myänteisest koulunkäyntiin. Mää lähin kummikin itte ilmottautumaan, kun sentäs mun vanhemmat sisaruksekin, Eine ja Esko jo oli yhteiskoulu. Kyl mää hyvin sisäl pääsin, taisin olla kymmenes suunnilles neljästykymmenest hyväksytyst, kun pääsypistei räknättiin. Laskentoo oli opettanu kansakoulun neljännel luakal Eero Helkiö, koulun johtaja ja varmaan mää laskuopin kans pärjäsinikin hyvin. Toristuksen numerot parantus yhteiskoulu selväst niist, mitä mää olin kansakoulu saanu, vaikka em mää mikkään mallioppilas ollukkan. Itsetuntokin kohentus.

Yksinkertaista maalaiselämää

Kyl mailma ja elämä oli somerolaisen koulupojan kokemuspieris pal selkjempää ja yksinkertasempaa kun nykysin. Vaikka ei sitä silloin voinu nährä, mimmonen tulevaisuus on eres. Koulu oli oppikirjoi vähän ja nekin vanhentunnei eikä tiatokoneist taikka tiatotekniikast ollu mittään kuvitelmaa. Opettajan merkitys oli torestas iso.

Sorast on täsä Someron Joulu -lehreskin kirjojettu paljon, enkä mää sitä nyv viitti enemppää muistella. Totta maar issää kaipasin, kun hän oli kaatunu talvisoran loppukahinois. Helsingin pommituksist kevättalvel 1944 näkys Someronkin taivaal valon loimotust. Net tais olla ilmatorjunnan ammusten räjähyksii. Siit mää muistan vieläkin tarkkaamisä suunnal Helsinki on,

kun sitä kattoo Jokelan pihalt. Pommikonnein reitti Tampereel meni Someron ylitten, ja aikuisenakin näin painajaisii koneläivueist.

Monta kertaa mää olen koittanu muistella, et oliks elämä jollain taval masentavvaa taikka kurjaa. Em mää simmoseks sitä ol kokenu. Elämän kiartokulku piänen maatilan elämäs oli hallittavis ja kotopiiris valmistettin ja tuatettiin tavarat itte. Ei puhuttu lähiruasta, vaikka melkein kaikki ruaka oli kotoperäst, tuatantoketju tunnettiin. Monenlaisii muistiin jäänei kokemuksii kertys tyäntekkoon osallistumisest piänel koulupojalkin. Kum mei mun veljein Eskon kans talutettiin lehmää Seppälän talloon sonnin tykön, mää joutusin lykkäämään lehmää hollil. Suuren sonnin apulaisena olo peljätti. Kun meijän emakko oli porsinu, niin Talosen Eino tuli kuahtitemmaan poikapualisii

porsai. Mun tartti sit pitättäät niit sylisäin kiinen, kun isompii ei sattunu olemaan koton. Porsaat kiljus kamalastas. Talon vapaana juaksevat kanat teettivät koulupojal hommii, kum munat tartti pyhkiit etikkavetel ja viärä kennolaatikois Joensuuhuun kauppaan.

Kun Jokelan rakennukset oli soran jälkeen surkjas kunnos, tartti kaikki uusiit. Ei se rakentaminen olis ollu mahrollistakan, jolsei äiti olis menny uusiin naimisiin Mauno Vaittisen kans. Tuvas rupes kuulumaan Mualaan murre.

Tutuiks tullit nii Karhuset, Okkerit, Kultaset, Rutaset kui Närväsetkii. Käivät meil ja kyl myökii heil käytti ja talkooloil rakennettii uuvistaloloi Jaatilankin kyllä. Karhuse Jallu ja Mauno, Manuks myö hänt kutsuttii, hyöhä yhtennää kertoit ja muisteilit sotajuttuloitaa. Olha se jännittävävä kuunneltavvaa koulupojal.

Horilan koulussa ja Vilkin opinsaunassa

Kevättalvella 2006 vierailin tapani mukaan Someron Lamminniemi-kodissa. Kuntoutuslaitoksessa onnittelin ypäjäleistä Vilho Ihamäkeä, joka pani talonsa myyntiin joskus vuosikymmen sitten ja muutti pitkäaikaiseksi asiakkaaksi kuntoutuslaitokseen, hyvin palvelevaan. Pois lähtiessäni Vilho yhtäkkiä muisti asiansa ja kehotti minua tervehtimään vanhaa opettajaa. ”Menes nyt lakki kourassa ja tervehdi Tapio Horilaa.” Siinä hetkessä muutuinkin koulupojaksi ja tosiaan tapasin vuoteessa lepäävän mielestäni pirteän iäkkään miehen, joka kyllä muisti minut. Kohtalaisen pitkään muistelimme kouluajojamme ja vieläpä Horila kiitti minua, kun hänen käskystään toin tervehdyksen 1999, kun Someron monitoimihallissa vietettiin Someron seurakunnan juhlaa piispantarkastuksen yhteydessä. Mukavan hetken vietettyäni Horilan vuoteen äärellä kuulin sitten kuukautta myöhemmin hänen poismentostaan pitkän elämän jälkeen.

Aloitin 1950-luvulla opiskeluni Someron yhteiskoulussa. Lautelan kylästä ei ollut ketään muita kavereita luokallani ja bussikuljetukset olivat siihen aikaan todella hankalia. Aamuisin ja iltapäivisin vietin tuntikausia Someron kahviloissa ja ruokaloissa, jotka muutenkin tulivat tutuiksi, koska yhteiskoulussa ei ollut omaa ruokailua. Koulupäivät saattoivat olla 12-tuntisia. Muistan ekaluokalla noustessani bussiin, että rahakukkaro oli jäänyt laatikkooni. Kuljettaja lupasi odottaa ja juoksin kotiini, joka oli aivan tien

Tapio Horila.
– Somero-Seuran kuva-arkisto.

vieressä. Palasin kohti bussia ja kukkaro putosi kahden komean graniittipylvään välissä. Samassa suhahti kuorma-auto ohitseni. Tultuani autoon kuljettaja tyyneästi totesi, että nyt taisi koulupojan päivät loppua, sillä hetken hän jännitti, kumpi ehtii ensin, poika vai kuorma-auto. Onneksi kukkaroni putosi justiin oikealla sekunnilla. Vuonna 1956 asuessani Jokioisilla Vaulammin meijerillä äitini Fanny Ahdin ollessa isännöitsijänä koulun käyntini helpottui suunnattomasti. Bussit sopivat hyvin lukujärjestykseen, ja nyt niitä kavereita alkoi ilmaantua. Toisaalta meijerin Risto oli eräänlainen julkkis kylässä ja nuorempia kavereita saapui meijerin pihapiiriin. Opettajatkin vaihtuivat Someron yhteiskoulussa ja nyt tutustuin Joel Vilkkiin ja

Tapio Horilaan. Tosin tämän ihmemies Horilan olin tavannut kodissani Lautelan Rauhalingassa, jossa hän oli ollut museotavaroita katsastamassa. Vanha metsästysreppu sai kyydin museoon ja yhdestä puusta tehdyt portaavat navetan vintille hävisivät meiltä pois. Se minua hieman harmitti, sillä hieman liukkailla ja kuluneilla portailla oli mukava kiivetä heinäkasalle.

Talvella 1956 esitettiin täysille katsomoille Tuntematonta sotilasta. Alaikäisenä äänkesin mukaan koska isälläni oli ylimääräinen piletti ja Lautelasta oli bussikuljetus. Elokuva järkytti minua ja paluumatkalla muistan naisen saaneen raivokohtauksen autossa: ”Sota oli lahtarien syytä.” Minun käskettiin pitää suu kiinni, kun ihmettelin keitä ne lahtarit olivat. Ja vietin unettoman yön. Oppitunnilla nukahdin ja häpeissäni kerroin olleeni sodassa ja tästä lähin olen ehdottomasti sodanvastainen. Oppitunnin lopussa halusin miellyttää opettajaa ja kysyin, kuinka paljon Suomen pinta-ala lisääntyi kun Porkkala saatiin takaisin. Häpeän tunteeni hälveni kun minua keuhuttiin sanomalehtien lukijaksi; siitähän on hyötyä monilla oppitunneilla ja siitä lähtien entistä tarkemmin luin sanomalehtiä jopa niin, että ylioppilaskirjoituksissa tiesin siitä olevan melkoisen hyödyn.

Vaulammin aikani kesti vuoden ennen kuin palattiin takaisin Lautelaan, mutta tuo aika merkitsi sitä, että jatkoin koulunkäyntiäni ja luultavasti jopa tuleva ammattini harastuksineen hahmottui jo

tuolloin. Kalevalaa luettiin suomen tunnilla ja siitä olen kiitollinen, sillä oli varsin helppoa olla 2000-luvulla Paavo Liskin Sampo-oopperassa Ukko Ylijumalana. Oppitunnit olivat hauskan arvaamattomiakin. Myöhemmin jäi mieleeni eräs ainekirjoituksen palautus, jossa lähes jokaisella oli niitä nelosia tai vitosia. Taisi eräs tyttö purskahtaa itkuunkin. Niinpä itsekin menin kysymään oman aineeni perään, miksi siinä on vitonen vaikka asiaa on paljon. Horila vastasi syyksi sen, että aine on niin kuivasti kirjoitettu. Ei semmoisia jaksia lukea. Ja kuiva puhe on kuulijoille kova rangaistus. Ilmeisesti Horila oli kuullut tulevasta ammattisuunnitelmastani. Tämän jälkeen olen aina sitä huumoria pyrkinyt viljelemään. Jonakin vuonna näin Horilan menevän poikien vessaan edelläni. Sieltä oli Matti tulossa ulos ja Horila ihmettelemään, että haiset tupakalta. En, intti poika vastaan ja sanoi, että ei ole edes tulitikkuja. Ja asia jäi sikseen. Saman päivän tunnilla Horila yhtäkkiä halusi ilmeisesti Kalevalanpäivän kunniaksi sytyttää kynttilän ja pyysi ystävällisesti Mattia sytyttäjäksi. Reippaasti Matti sen teki, ja Horila kiitti reipasta poikaa. Opettajaa nauratti. Hän totesi, että Matti meni nyt ansaan ja saa nyt saman tein jälki-istunnon. Ja hauskoissa merkeissä Horila veti tunnin loppuun, mutta Matti istui totisena pulpetissaan.

Joel Vilkki oli totisesti oma persoonansa. Puutarhaoppia ja esperantoa hän minullekin opetti. Ja sen seurauksena olen Ypäjäällä

viljellyt 40 vuotta valkosipulia ja jopa syksyisin on järjestetty oikein mestaruuskilpa suurimmista kasvatetuista valkosipuleista. Matematiikkaa Vilkki minulle taisi opettaa vuoden pari. Joka tapauksessa eräässä kokeessa sai mennä kesken kokeen kysymään, onko tämä lasku oikein suoritettu. Itsekin menin, ja Vilkki totesi vastauksen olevan oikean. Mutta täyttä pistettä hän ei silti anna. Miksei? ”Hullu paljon työtä tekee, viisas pääsee vähemmällä”, sanoi Vilkki. Olin suorittanut laskun pitemmän kaavan mukaisesti. Jos haluan täydet pisteet, niin minun on keksittävä lyhyempi ratkaisutapa. En muista, että olisin onnistunut, mutta siitä lähtien olen käyttänyt tietyissä tilanteissa sanontaa: ”Hullu paljon työtä tekee, mutta viisas pääsee vähemmällä ja parempiin tuloksiin.” Eräs urheiluopettajani oli löytänyt minut kesken urheilukenttätuntin lukemasta tenttiin. Nuhteet siitä tuli ja Vilkin puhutteluun. Valitin polveani ja muuta sellaista. No, jos jotakin opettajan selän takana tekee, niin sitten niin hienovaraisesti, että ei ainakaan opettaja näe. Rehtorin kansliasta lähdeytyni mietin kovasti, sainko minä nuhteita vai enkö. Pitäisikös ”lintsattessakin” sitä järkeä käyttää ja päästä vähemmällä?

Ensi vuonna tulee 50 vuotta siitä kun pääsin ylioppilaaksi. Saima Aura oli lakittajamme ja hillittyjä arvokkaita ylioppilasjuhlia koko porukalla vietimme Vilukselassa Eino Mäen talossa, josta poika Risto oli päässyt ylioppilaaksi. Mutta sitä ennen oli ehtinyt paljon tapahtua. Uusi rehtori, biologian opettajamme Pertti Viitanen oli saanut minutkin innostumaan hyönteisten ja perhosten keräämisestä sekä kyykkäärmeiden keruusta, sillä Viitanen teki moisista otuksista väitöskirjansa. Viimeisimmässä pappismatrik-

Istumassa vas. Saima Tuomola, Eeva Saikkala, Marjut Jousimaa, Anna-Liisa Parko ja Joel Vilkki. Takana Annikki Arola-Anttila, ?, Allii Siivola, Liisa Lindell, Tapio Horila, Teppo Siivola ja Urho Nuotio vanhan yhteiskoulun opettajainuoneessa 1940-loppupuolella. – Kuva Aila Talosen.

kelissa yhtenä harrastuksena on edelleenkin kyykkäärmeiden seuraaminen. Niitä olen jokaisena vuotena löytänyt ja varsinkin mökkipaikkakuntani Lappajärvi on hyvää käärmealuetta. Kyllä Someron yhteiskoulu jätti jälkensä jokaiseen ainakin tuohon aikaan opiskelleeseen. Muistan myös miten eräänlaista ristiriitaa syntyi Martti Litovaaran uskontotuntien ja Viitosen biologian tuntien välillä. Oliko arvon herroilla jopa väittelyä luomisuskon ja kehitysopin välillä, en tarkalleen tiedä, mutta luulin niin. Joka tapauksessa totesin kummallakin tunnilla että ristiriitaa ei ole, sillä kummassakin aloitetaan tyhjästä ja edetään sitten lopulta ihmiseen. Ajanjaksot vain ovat pidemmät kehitysopissa. Ja keksin että jospa se Raamatun päivä on paljon pitempi kuin meidän päivämme. Ja tarkoittihan se päivä myös ajanjaksoa hepreassa. Sen jälkeen en kuullut keskusteluja moisesta asiasta koulussani. Koulunkäyntini alku oli minulla hankala yksinäisyyden ja huonon kulkuyhteyksien vuoksi. Mutta ajat muuttuivat ja kuulun siihen ikäpolveen, joka säädetyn iän saavuttua

rupesi käyttämään mopediä. Oikeastaan olen ensimmäisiä pärinäpoikia Somerolla. Ja polkupyörä nosti hienosti kuntoa. Uuden Hirvelän tie Pälikön kautta Hämmästen ahteelle lyhensi matkaa kotiin Lautelaan. Sen jokilaaksot ja kallioinen Perämäki ovat mieluisia leikkipaikkojani. Kuitenkin vuonna 1994 äitini Fanny Ahdin hautajaisien yhteydessä alkoi vuosien tauko, jolloin en halunnut ainakaan Etelä-Somerolla käydä enkä juosta tai pyöräillä koulumatkaani. Järkytys oli suuri, kun hautajaispäivänä ajelimme Amerikassa asuvan veljeni Raimo Ahdin ja Lappeenrannassa silloin asuneen

siskoni Ritva Ahdin kanssa kotikylääni Lautelaan. Ko-meaa hyvähirsinen syntymäkotini Rauhalinna oli juuri purkamisen ja hävityksen alla. Miksi ihmiset ovat kulttuurivihamielisiä hävittäessään vanhaa ja arvokasta? Toisella puolella on edelleenkin Jokelan talo pystyssä: samanlainen arvokas muisto menneiltä ajoilta. Silloin tunsin surua, vastenmielisyyttä ja vihaa ihmisten ajattelemttomuutta ja typeryyttä kohtaan. Vasta 2000-luvulla ollessani kahdeksan vuotta alueen lääninrovastina olen löytänyt uudelleen Someron muistorikkaat polut ja tiet.

Aarne Ervin suunnittelema yhteiskoulun ensimmäinen osa valmistui 1957. – Kuva Aila Talosen.

Riemuylioppilaan puhe lukion kevätjuhlassa 4.6.2011

Viisikymmentä vuotta sitten toukokuun viimeisenä päivänä 1961 meidän luokamme pääsi ylioppilaaksi. Juuri tässä samassa salissa saimme painaa ylioppilaslakit päähämme. Meitä ei ollut paljon, vain 21 kokelasta. Tänäpäin meitä on täällä yhdeksän, sillä kuusi luokkatoveria on jo kuollut ja kaikki elossa olevat eivät päässeet tulemaan. Koko Suomessa valmistui vuonna 1961 uusia ylioppilaita noin 7500. Kun me synnyimme, oli Suomessa jatkosodan aika, ja neljä meistä oli evakkoperheiden lapsia. Minä olin yksi heistä.

Aloitimme vuonna 1953 koulunkäynnin Someron yhteiskoulussa. Sitä ennen olimme käyneet neljä vuotta kansakoulua ja suorittaneet hyväksyttävästi oppikoulun pääsykokeen. Vuonna 1957 valmistui tämä uusi arkkitehti Arne Ervin piirtämä yhteiskoulun pääarakennus. Muistan, miten avaralta, valoisa ja kauniilta tämä koulurakennus tuntui. Ja henkisesti avara oli myös koulun ilmapiiri. Ei meitä käskyin, kielloin eikä rangaistuksin kasvatettu, vaan kannustettiin keskustelemaan ja kysymään. Laulaakin saimme, usein välitunnillakin saatoimme laulella.

Koulun rehtorina oli Joel Vilkki, arvostettu Someron yhteiskoulun kehittäjä. Hän oli avarakatseinen, humaani, viisas ja hyvin karismaattinen mies, jonka katseessakin oli hengen paloa. Nuori ihminen vaistosi, miten koko sydämeään rehtori toivoi oppilaan ja koulun parasta. Oli tietysti ainutlaatuista saada opiskella esperantoa, mutta itse arvostin erityisesti sitä, että meillä

oli mahdollisuus opiskella useampia reaaliaineita kuin yleensä tuon ajan lukiossa, joissa oli tiukkaan määritellyt kielilinjan ja matematiikkalinjan oppiaineet. Someron lukiossa oli nimittäin meidän aikanamme käytössä kokeellinen opetus suunnitelma niin, että oli mahdollista valita keskipitkä matematiikka ja opiskella esimerkiksi niin kemiaa kuin psykologiaakin.

Luokanvalvojamme oli lehtori Pertti Viitanen, josta Joel Vilkin jälkeen tuli myös koulun uusi rehtori. Lehtori Viitanen oli silloin nuori, vastavalmistunut luonnontieteiden opettaja, ja hänen tuntinsa olivat todella kiinnostavia. Esimerkiksi geeneistä tuli silloin koko ajan uutta tietoa. Ei aiheesta tietenkään vielä ollut mitään oppikirjoissa, mutta opettaja piti meidät ajan tasalla. Teimme luontoretkeä ja ikimuistoisen luonto- ja luokkaretken Ahvenanmaalle. Hänestä on

erityisesti jäänyt mieleen, että biologian luokassa oli kyykäärmeitä, joita lehtori Viitanen tutki väitöskirjaansa varten. Niille oli rakennettu omat tilat luokan seinustalle. Eräs luokkatoveri muistaa tapauksen, kun kerran luokassa kävi työmiehiä hakemassa jotain rakennustarvikkeita, ja eräs heistä kysyi: ”Vierääks noi marot kans?”

Meidän lukioaikamamme televisio teki vasta tuloaan Suomeen, ja ohjelmatarjontaa kehiteltiin koko ajan. Meidän abiturienttivuotenumme televisiossa järjestettiin ensimmäinen Suomen lukiaille suunnattu tietokilpailu, ja Someron yhteiskoulun joukkue pääsi mukaan. Olin yksi joukkueen jäsenistä ja kilpailutilanne on vieläkin muistissani. Televisiostudion kirkkaat valot, kuumuus ja jännitys on jäänyt mieleen. Emme saaneet vastata joukkueena vaan yksitellen. Siinä sitten seisoin kameroiden

edessä enkä muuta voinut. Minulta kysyttiin: ”Mitä tapahtui Ruotsin historiassa vuonna 1658 ja mitä siitä seurasi?” Suureksi helpotuksekseni tajusin tietäväni asian. Selitin: ”Silloin oli Ruotsin suurvaltasotien aika, ja vuonna 1658 irrationaalinen eli ennalta arvaamaton tekijä puuttui historian kulkuun. Tuli niin kylmä talvi, että jo tammikuussa Tanskan salmet Iso Belt ja Vähä Belt jäätyivät niin vahvasti, että Ruotsin kuningas Kaarle X Kustaa vei sotajoukot salmien yli Kööpenhaminaan. – Lisään nyt, että joukoissa oli mukana varmaan Someronkin kartanoiden upseeri-isäntiä ja somerolaisia sotamiehiä. Tanska taipui, ja solmittiin Roskilden rauha, jossa Ruotsi sai Skoonen ja pääsi vihdoinkin etelässäkin merelle.” Vastaukseni hyväksyttiin ja muutkin Someron yhteiskoulun joukkueen jäsenet vastasivat vuorotellen oikein. Voitim-

Yhteiskoulun joulunäytelmä 1956. Neljännen luokan oppilaat Raija Romu ja Matti Hirsylä ovat Maria ja Joosef. – Kuva kirjoittajan.

me Mäntsälän yhteiskoulun joukkueen. Saimme muis- tokksi valokuvat itsestämme ja koulu sai tietosanakirjan, joka toivottavasti on vielä tallella koulun kirjastossa.

Kiitos siitä, että osasin vastata oikein, kuuluu kyllä meidän historian opetta- jallemme. Hän oli hyvin ammattitaitoinen, aina yhtä hyväntuulinen lehtori Eeva Larsen. Me opiskelimme ja kävimme koulua eri tavalla kuin te nykyiset lukion op- pilaat. Tiettyä oppiainetta oli lukujärjestyksessä joka viikko pari kolme tuntia ja opiskelutahti oli nykyistä rau- hallisempi ja inhimillisempi. Opettaja opetti meille Suo- men historiaa aina esihisto- riasta silloiseen nykypäivään eli Kekkonen ensimmäiseen presidenttikautteen. Saimme hyvän kokonaiskuvan ja asiat jäivät mieleen. Itse lukion historian ja äidinkielen opet- tajana tiedän, miten kiire on nykyisessä kurssimuotoisessa lukiossa. Oppisisällötkin ovat 50 vuodessa muuttuneet. Suomen historiastakin on ny- kylukiossa vain yksi ainoa pa- kollinen kurssi, joka käsittelee autonomian ja itsenäisyyden aikaa. Suomen ja Ruotsin yhteisestä 700 vuoden ajasta ei nykylukiolaisen tarvitse tietää mitään.

Vahva persoonallisuus oli myös äidinkielen opettajam-

me Tapio Horila. Matema- tiikan opettajamme Teppo Siivola jäi mieleen sarkastisen huumorin taitajana. Kerran kun olimme oppitunnilla passiivisia, saimme kuulla tokaisun: ”Niinhän te olette kuin lehmät nevassa.” Leh- mästä tulee mieleeni mur- rerunoilija Heli Laaksosen runo, joka mielestäni sopii juuri tähän hetkeen, kun kouluvuosi on ohi ja loma edessä: ”Mää en tahro olla luav. Antakka mu olla lehm koivu al.”

Meidän ylioppilaskevää- nämme huhtikuussa 1961 Juri Gagarin lensi ensimmäi- senä ihmisenä avaruudessa, ja meistä tuntui, että maail- ma oli auki taivaita myöden edessämme. Mitä meistä sitten tuli? Koska olimme mielellämme käyneet Someron yhteiskoulua, meistä tuli monesta opettajia. Täällä on tänään myös musiikin-, kuvaamataidon- ja matema- tiikan opettaja paikalla. Mo- nesta pojasta tuli insinööri ja yhdestä tekniikan professori. Simo Vilkistä, rehtorimme pojasta, tuli käskikirurgi. Me kaikki toivotamme teille hy- vää kesää Mika Waltarin Sinuhun sanoin: ”Joka aamu oli sydämeni kevyt kuin lintu nähdessäni auringon nou- sevan ja aloittavan kulkunsa pitkin yön siniseksi pesemää taivaankantta.”

TV-tietokilpailu 4.11.1960. Vastausvuorossa Someron yh- teiskoulun Raija Romu ja Mäntsälän yhteiskoulun oppilas.

– Kuva kirjoittajan.

Irja Laiho

Matti ja Tatti

Tämä tarina kertoo pienestä Matista joka kerran innostui rouskuista ja tatista. Usein mummulaan piipahti hän kyläilemään ja mummun kutsusta kanssaan syömään.

Oli tarjolla siinä pottuja, voita tuoretta leipää ja porkkanoita. Vaan mitä se soosi olla mahtoi jota mummu juuresten peitoksi laittoi.

Se oudolta näytti vaan maistui hyvälle heti mummupa auttoi asian jyvälle. Sieniä, poikani metsissä kasvaa ne kevyttä on ruokaa, ei läskiä rasvaa, mutta punaista sientä et poimia saa sukkajalkaa valkoistakaan.

Matti sen muisti kun kädessä pieni kori ja linkkari, metsään riensi. Sieniä kasvoi jo takana riihen oli punaisia paljon ja jalkakin niiden oli sukkia kasvanut, mustia toiset ei ruuaksi kelpaa rouskut moiset.

Näin tuumi poika varovasti mutt polun varrella terhakasti eräs sieni ruskea yksin kasvoi. Noin komean ja kypsän hän poimia tahtoi. Tuli iloisin mielin kotiin Matti oli korissaan pienessä mätä tatti.

Pablo Picasso naisen kuvaajana

Paras ylioppilasaine

Kuvat Maailmantaiteen historioista.

Picasso – se, joka töhri ja suttasi, ei osannut edes piirtää. Sanotaan, että hänen teoksiaan ja päiväkodin lasten suttupapereita ei voisi erottaa toisistaan. Picasso on monelle käsittämättömän ja turhan symboli: häneen viitataan, kun jokin on naurettavaa ja tekotaiteellista.

Oli hän sitten saavuttanut mainetta ja menestyksensä onnen kaupalla tai poikkeuksellisella taidolla, hänen teoksensa kertovat oman tarinansa. Useissa töissään Picasso kuvaa naista ja samalla paljastaa maailmalle syvimät ajatuksensa, tunteensa ja halunsa. Kauniit, rehevät, sulokkaat ja älykkäät naiset roiskahtavat Picasson teosten kankaille kuin alitajunnan piinaavat kiusaajat, kuin pakkomielteisen motiivi. Mutta suhtautuuko Picasso naisiinsa välimerellisellä sovinismilla vai modernin tasa-arvoateen ihantein?

”Äitiys” (1901) Pablo Picasson tuotannon varhaisajoilta käsittelee psykoanalyttisin keinoin taiteilijan suhdetta naiseuteen. Maalauksen tyyli on vielä tähän aikaan melko perinteinen, hahmot näyttävät todellisilta ja värimaailma on hillitty.

Maalauksessa on kuvattuna suureen, rauhalliseen siniseen kaapuun pukeutunut nainen sekä lapsi, joka aivan kuin vajoaa viitan laskoksiin, tyyneen äidin syleilyyn. Teos on tunnelmaltaan arvokas ja harras: valkoiseen pukeutunut lapsi saa äidiltään täydellisen suojan ja rakkauden. Tuolin selkänöjä edustaa äidin lujaa auktoriteettia, mutta istuva asento pyöristää vallan huolehtivaksi ja levolliseksi. Kenties teos kuvastaa Picasson ensi kokemuksia rakkaudesta ja naiseudesta.

Entäpä sitten ”Kirjoittava nainen” vuodelta 1934? Tyyli on edelliseen teokseen verrattuna täysin päinvastainen. Yksinkertaiset, viileät värit ovat vaihtuneet kirkkaisiin, energisiin ja jopa hyökkääviin sävyihin. Siveellisesti kaapuun verhottu äitihahmo on riisuutunut, ja ensimmäiseksi teosta katsellessa katse kiinnittyykin provosoivasti esille asetettuihin rintoihin ja intohimon punaisella korostettuihin huuliin. Maalaus ei ole realistinen: nainen on hajotettu kubismille tyypillisesti useaan eri suunnasta kuvattuun osaan. Kaikki ruumiinosat ovat joutuneet voimakkaan pelkistyksen kohteiksi. Teok-

sesta kuvastuu eräänlainen naisen alkuvoima, joka on lähes ilkkurisesti asetettu niinkin steriilin toiminnan kuin kirjoittamisen rinnalle. Kuvastaako teos Picasson älykästä naista kohtaan tuntemaa alkukantaista vetoa puhetaan irstailun sijaan? Vaikka maalauksessa voikin nähdä vain naisen, joka kubistisesti kertautuu hajotettaessa, voi teoksessa nähdä myös kaksi ihmistä: miehen, joka syleilee edessään istuvaa naista. Mies on kuin aave, jonka läpi paistaa takana oleva ovi, kuin Picasson liittämä kuvajainen itsestään omassa alitajuisessa fantasiassaan.

Picasson arvostava suhtautuminen naisiin saa vielä lisäpontta teoksesta ”Rauhan kasvot XI” (1950), jossa pienet yksityiskohdat, pyöreät huulet ja korostettu yläluomen ja ripsien seutu, paljastavat rauhan olevan juuri naisellinen olento. Suuren tragedian, typeryyden ja raakuuden jälkeen miehinen sota on vaihtunut Espanjan sisällissodan ja toisen maailmansodan jälkeiseen naiselliseen rauhaan. Hahmon hiukset korvaava lintu on sekä rauhankyyhky että viisauden symboli. Teos koostuu vain

Santtu Kerko.
– Kuva kirjoittajan.

muutamasta suurpiirteisestä viivasta, mikä epäilemättä ärsyttää osaa katsojista. Toisaalta yksinkertaisuuden voi nähdä myös rehellisyytenä ja avoimuutena, ei välttämättä tekotaiteellisuutena ja laiskuutena.

Samalla kun vaihtuvat tyyli ja teoksen tema, muuttuu naisen asema suhteessa taiteilijaan. Mutta oli nainen sitten äidin lämpö, intohimon kohde tai suuri viisauden metafora, on hänet aina kuvattu arvokkaasti ja lähes pyhänä. Picasso ei väheksy äidin valtaa ja voimaa, ei siisti himoan, ei usko kovaan ja kylmään vaan pehmeään ja rakastavaan. Picasso käyttää naista tutkiessaan itseään ja ympäröivää maailmaa.

Se, millainen kuva Picasson naisista välittyy katsojalle, on tietenkin lopulta tästä itsestään kiinni. Kenties nainen on katsojalle käsittämätön, teennäinen ja raivostuttava, vain mitätön tuhrus. Sitä Picasso tuskin on maalatessaan ajatellut.

Pupulaakson joulu

Pikkupupu ja isäpupu olivat lähteneet hakemaan aikaisin jouluaattoamuna joulukuusta, jonka he pystyt- täisivät kotipesän edustalle. Pikkupupu oli pukeutut pääl- lensä lämpimän valkoisen takin ja päähänsä laittanut vihreän myssyn.

Pikkupupu pomppi suuren kuusen luokse ja ehdotti isäpupulle, että he ottaisivat sen.

”Tuo on aivan liian suuri kuusi meidän pihaan”, isäpu- pu sanoi ja näytti tassuillaan millainen kuusi saisi mitoilt- taan olla.

”Aika pieni”, Pikkupupu tuumasi ja pomppi seuraavan kuusen luokse. Vastaus oli jäl- leen sama, kuusi oli aivan liian iso pupujen pihaan. Myös kolmas Pikkupupun ehdot- tama kuusi oli vääränlainen. Pituus oli hyvä, mutta kuusen oksat olivat liian harvassa. Pikkupupu katsoi kuusta.

”Älä pahoita mieltäsi kuu- si, kun emme ota sinua”, Pikkupupu sanoi ja katsoi isäänsä päin joka nyökkäsi Pikkupupulle merkiksi, että jatketaan matkaa.

Puput tulivat kallion juu- relle, jonka huipulla Pikku- pupu näki kuusen, joka täyt- ti kaikki isäpupun antamat määrätykset. Kuusi oli sopivan pitkä, se ei ollut liian lyhyt eikä kuiten-kaan liian pitkä. Kuu- sen oksat eivät olleet harvassa, eikä liian tiheässä. Pikkupupu osoitti kuusta isälle.

”Käyhän katsomassa näyt- tääkö kuusi yhtä komealta tuolta ylhäältä”, isäpupu sanoi ja kertoi samalla laittavansa eväät esille.

Pikkupupu pomppi kal- lion päälle ja palasi pian ta- kaisin.

”Se kuusi oli täydellinen!” Pikkupupu kiljahti.

”Hienoa! Syöhän äidin laittamat porkkanaleivät ja

mehut niin mennään sen jälkeen kaatamaan se puu ja viedään kotiin.”

”Hurjan hyviä leipiä”, Pikkupupu sanoi ja ihaili löytämänsä kuusta.

Kun eväät oli syöty, puput kiipesivät kalliolle. Isäpupu otti kaatovälineet repustaan ja ojensi ne Pikkupupulle.

”Saat kaataa ensimmäisen joulukuusesi”, isäpupu sanoi ja opasti Pikkupupua miten toimia.

Juuri kun Pikkupupu oli aloittamassa kaatamaan kuus- ta, kuului kuusen oksien seasta ääntä.

”Kuka kaataa minun kuustani?” ääni kysyi. Pik- kupupu säpsähti ja pudotti kaatovälineen lumihankeen ja perääntyi isäpupun luokse.

”Tu-tu-tuolla puussa on joku”, se sanoi vapisevin äänin.

Isäpupu pomppi kuusen vierelle ja katsoi joka puo- lelle, muttei nähnyt mitään.

Pikkupupu pomppi takaisin kuusen luokse ja pian kuului sama ääni, tällä kertaa paljon lähempää.

”Kuka kaataa minun kuustani?” ”Kuka siellä?” isäpupu kysyi.

Tuli muutamien sekun- tien hiljaisuus kunnes kuusi vastasi.

”Olen kuusen henki ja tämä on minun kuuseni”, se huhui möreällä äänellä.

”Tule esiin!”

”Minä olen kuusen henki, en minä voi tulla esiin, minä olen kaikkialla.”

Pikkupupu otti isäpupua tassusta kiinni ja halusi päästä takaisin kotiin. Pikkupu- pu sanoi, että jos jokaisella kuusella oli oma henkensä, eivät he voisi kaataa yhtäkään kuusta. Jos kuusen hengen suuttuttaisi, se saattaisi pilata joulun. Isäpupu ei uskonut Pikkupupun puheita vaan sanoi, että he aikoisivat kaataa kuusen joka tapauksessa, oli siellä henki tai ei.

”Henki, oletko siellä?” Pikkupupu kysyi ja pomppi aivan kuusen juurelle.

”Täällä ollaan!” henki huhui.

”Minä olen Pikkupupu, enkä halua tehdä sinulle pahaa.”

”Minä tiedän”, henki vas- tasi. ”Voimmeko ottaa jonkun toisen kuusen?”

”Ette”, kuusenhenki vasta- si nopeasti, mutta tällä kertaa sen ääni oli erilainen kuin aiemmin.

Isäpupu kiersi kuusen vielä kertaalleen ympäri, se tiesi ettei puussa olisi mitään kuusenhenkeä vaan joku leik- kisi heidän kanssaan. Isäpupu kurkisti puun oksien alle ja näki siellä pienen oravan.

”Oletko sinä se kuusenhenki?” isäpupu kysyi oravalta. Orava hypähti pupujen eteen ja katsoi niitä suurilla ruskeilla silmillä.

”Sinäkö se olitkin?”, Pikkupupu kysyi ja pomppasi oravan luokse. Orava katsoi Pikkupupua ja nyökkäsi. Se kertoi, että ei halunnut pelottaa pupuja, mutta kuusi oli hänen kotinsa, ja jos puput olisivat sen ottaneet, olisi oravan täytynyt alkaa etsiä uutta kotia.

”E-e-en minä halunnut viedä kotiasi, en olisi tehnyt mitään jos olisin tiennyt, että sinä asut siellä”, Pikkupupu sanoi kyöneleet silmissä. Isäpupu laittoi kaatovälineet takaisin reppuunsa ja sanoi, ettei oravan tarvinnut pelätä että hänen kotikuusensa kaadettaisiin.

Pikkupupu nyppäsi isäpupua tassusta ja katsoi silmiin.

”Voisimmeko me olla tämän joulun ilman joulu-kuusta. Jokainen puu voi olla jonkun koti, ja jos kaadamme itsellemme joulukuusen, viemme toiselta kodin. Ei olisi mukavaa viettää joulua ilman kotia”, Pikkupupu sanoi.

Isäpupu oli hetken aikaa hiljaa, nosti pikkupupun olkapäilleen ja nyökkäsi.

”Olet oikeassa pupuseni. Me pärjäämme ilman kuusta. Kukaan ei pärjää ilman kotia.”

Pikkupupu heilutti oravalle ja toivotti hyvää joulua.

”Oikein hyvää joulua teille”, orava huusi takaisin ja samassa oravan taakse ilmestyi monta pientä oravaa heiluttamaan. Pikkupupu katsoi pikkuoravia ja tajusi, että he olisivat vieneet kodin monelta oravalta.

”Oikein hyvää joulua!” Pikkupupu huusi. Pikkupupun huuto kaikui koko Pupulaaksoa ympäröivässä metsässä ja jostain kaukaa kuului takaisin: ”Hyvää joulua Pikkupupu!”

Hiihtäen, muistellen ja seurustellen

Pelloilla on tilaa hiihtää. – Kuva kirjoittajan.

Ikääntynytkin ihminen voi hoitaa kuntoaan, kun on joutoaikaa ja raajat toimivat. Talvella hiihtäminen on kunnonkohotusta. Vauhdin ei tarvitse olla pääasia.

Muistelen mennyttä talvea, kun hiihdin lähes joka päivä, mutten juuri nähnyt muita hiihtäjiä. Ne, jotka ladulla näin, olivat yhdet ja samat ja jotka hiihtivät yksin. Päätelen, että harrastajia on vähän. Vaikka olen 82-vuotias, otin tavoitteekseni hiihtää 200 kilometriä talven aikana ja aloitin ”tinkini” 29. joulukuuta. Esakalliolta hiihdin Ketolaan tyttäreni Kirstin kanssa, mutta hiihdin enimmäkseen yksin sen matkan. Sitten keksin pyytää seurakseni tuttavani Raili Välimäen. Raili olikin sitten seurani hiihtämässä ehkä kaksikymmentä kertaa. Hän viihtyi

ulkona kuten minäkin, ja meillä oli ympärillämme entuudestaan tutut maisemat. Kerran hyvällä hankikannolla menimme kauas pellolla olevan makasiinin luo. Raili katseli tuttua makasiinia,

joka hänen nuoruudessaan oli ollut hänen äitinsä perintönä saaman pellon keskellä. Raili muisteli, kuinka hän kotiväkinsä kanssa tuli elonleikkukseen. Tuli äkkiä ukonilma ja satoi niin paljon vettä, että se vei sillan, jota pitkin he olivat tulleet. Toinen silta oli kaukana, ja he yrittivät palata pellolta lyhyempää tietä. Isä Niilo Salama oli päässyt yli sillan kohdalla olleen parun avulla toiselle puolelle veto-ojaa. Hän otti vastaan pientä Raunia, jota Lahja-äiti kurkotti antamaan veden yli. Isä ehti saada tytön syliinsä, mutta äiti menetti tasapainon ja humpsautti veteen. Rauni ei vielä osannut kunnolla puhua, mutta huusi: ”Äiti meni huimaan!” Vaatteet märkinä hän joutui jatkamaan matkaa kotiin, piti soutaa veneellä yli Ihamäen puolelle Kaukasiin. Äidin isä Vihtorikin oli mukana ja hänen kanssaan Raili meni toisen sillan kautta. Se oli mukava muisteluretki, mutta sen jälkeen Raili lähti Lappiin hiihtämään.

Toisen tyttäreni Senjan

Lyyli Honkio Ketolan mökillä. Hiihtokaveri Kirsti Lindström. – Kuva kirjoittajan.

sain kovan viettelemisen jälkeen kanssani yhden kerran hiihtämään Esakallion ja Ketolan väliä. Joka kerta kun lähdin, otin useimmat sukset mukaan autooni. Jos sattumalta löytäisin kaverin, olisi sukset valmiina.

Helsingissä asuva sairaanhoitaja Eila on tullut vapaa-aikanaan seurakseni. Tuisku oli sekoittanut ladun, mutta kävimme silti Ketolassa. Toisen kerran, kun Railin ja Eilan kanssa olimme hiihtämässä, oli päämäärämme Nummilla. Kiersimme Hovimäen latua Simolan kautta ja latu kiersikin vasemmalle, vaikka Simola oli oikealla. Monen mutkan kautta välillä umpi-hangessa pääsimme lopulta perille Nummilaan Lauhan ja Ainon luo. Olin ilmoittanut Lauhalle, että tulen Railin ja Eilan kanssa kolmistaan. Sen kyllä arvasin, että Lauhalla oli voileipiä valmiina odottamassa. Eila oli pikkutyttönä ollut paljon Ainon seurassa, joten heillä oli paljon omia juttuja. Samoin oli Railillakin Lauhan kanssa, koska he olivat rippikoulukavereita. Sain kuunnella ja nauttia olostani.

Tulimme takaisin samaa reittiä ja ladun mäet tuntuivat isoilta. Eila antoi liukua täydellä vauhdilla mäet alas. Me Railin kanssa tulimme varovasti. Silti vauhtia oli liikaa. En kuitenkaan kaatunut.

Meillä oli Railin kanssa Ketolan mökillä kahvia juodessa paljon muisteltavaa. Raili kertoi, että asuessani Siuntiossa isoäitini luona Raili ja Rauni tulivat äitinsä kanssa vierailulle. Lohjalta oli matkaa noin kymmenen kilometriä. Isoäitini nuorin tytär Tyyne tuli vastaan pyörällä. Näin Rauni sai istua pakettitelineellä ja muut kävelivät.

Me Railin kanssa ihmettelimme, ettei muita hiihtäjiä näkynyt suurella lakeudella. Me vain hiihtelimme, meitä eivät pidätelleet televisiot eivätkä tietokoneet.

Reijo Mattila

Muistikuvia jouluaatosta 1939

Valfrid August Mattila (1902–1940) oli saanut ratsumieskoulutuksen. – Kuvat kirjoittajan.

Viime vuoden jouluaattona kun valmistauduin joulusaunan lämmitykseen, ajatuksiini tulivat vuoden 1939 jouluaaton tapahtumat. Tämä kirjoitus perustuu omaan muistiini sekä äitini kertomiin tapahtumiin tuolta vaikealta ajalta.

Jo syksyllä olivat vihollisen asevoimat ylittäneet Suomen rajan ja talvisota oli syttynyt. Omaa armeijaamme vahvistettiin kaikin tavoin, niin materiaalien kuin miestenkin suhteen. Vakinaisen armeijan ja reserviläisten lisäksi myös nostoväkeen kuuluvia kutsuttiin palvelukseen. Isäni oli syntynyt 1902 ja oli kasteessa saanut nimen Valfrid August, paremmin hänet tunnettiin Mattilan Akuna. Syksyn kuluessa oli hänetkin määrätty asepalvelukseen. Isä oli saanut asevelvollisena

ollessaan Lappeenrannassa ratsumieskoulutuksen. Koska varsinaista ratsuväkeä ei enää talvisodassa ollut, niin ratsumiehet koulutettiin jalkaväkisotilaisiksi. Siitä, missä isäni oli koulutuksessa, en tiedä. Ilmeisesti kuitenkin jossain lähiseudulla.

Äidillä oli jotain tietoa, että isä saattaisi jouluaattona käydä kotona. Kyllä me häntä odotimme. Toisihan hän mukanaan todellisen joulun, kun saataisiin olla taas kaikki yhdessä. Jouluaattopäivä kului, mutta isää ei vaan kuulunut. Illalla tehtiin navettatyöt ja odotettiin, mutta ei tullut isää eikä merkkiäkään hänestä. Saunaa oli lämmitetty koko iltapäivä ja iltatöiden jälkeen oli joulusaunan vuoro. Odotettiin yhä. Jospa hän vielä ehtisi meidän kanssamme saunaan.

Ilta ehti kulua pitkälle, kun lopulta lähdimme ilman isää. Talvisessa pimeydessä myrskylyhdyn valo oli tarpeen kun kävelimme peräkkäin kapeaa lumeen sotkemaamme polkua. Saunassa huomasimme, että isä voisi tulla juuri nyt, kun olemme saunassa. Meille tulikin kiire päästä tupaan. Taisipa peseytyminenkin jäädä vähän heikonlaiseksi.

Kun lähdimme saunasta, minulla oli kädessä ämpäri, jossa olivat pyykkivaatteet. Äiti kantoi käsivarrellaan Liisaa, toisessa kädessään myrskylyhty. Kalle kulki välissämme kaatuillen kapealla polulla, mutta kolmivuotiaan kovalla sisulla hän nousi aina ylös ja jatkoi matkaa. Hiljaa siinä mentiin eteenpäin. Äkkiä pääsi äidiltä kauhuhuuto: ”Tupa palaa! Liekit näkyivät kamarin akkunasta!

Reijo, heitä pyykit pois ämpäristä ja ota siihen lunta. Juokse tupaan ja heitä lumi liekkeihin ja koeta saada tuli sammumaan!”

Lähdin juoksemaan kohti tupaa, kinoksesta otin lunta ämpäriini ja menin vauhdilla sisään. Pysähdyin keskelle tuvan lattiaa ja katselin isää, joka istui pöydän vieressä kynttilän valossa. Sanaakaan sanomatta juoksin pihalle ja huusin minkä jaksoin: ”Isä on kotona ja kynttilä palaa!” Isä oli odottaessaan tuonut jouluruuat pöydälle. Perin vaatimaton se oli. Olipa pala palvilihaa, jonka eno oli joululahjaksi antanut. Minua kiinnosti kovin tuppipuukko, joka riippui isän vyössä. Isä leikkasi sillä puukolla kauniita siivuja palvilihasta. Silloin minunkin teki mieli veistää edes yksi lastu, mutta isä pisti puukon tuppeen sanoen, ettei jouluna saa veistellä.

Jollain tavalla jouluaatto siinä kului. Muistan vain, kun isä sanoi: ”Mun täytyy pian lähteä, nyt on sanottava jäähyväiset, koska tiedän kohtaloni, etten palaa luoksenne. Teidän täytyy itse pärjätä tästä eteenpäin. Muuta neuvoa en

osaa antaa, kuin että pysytkää yhdessä, niin olette vahvempia.” Sitten hän otti meidät käsiensä suojaan ja siunasi meidät lukemalla Herran siunaukseen. Ulos lähtiessään hän vielä muistutti: ”Älkää missään asiassa laskeko mitään sen varaan, että minä palaisi takaisin. Reijo, sinä olet vanhempi, pidä hyvää huolta Liisasta, Kallesta ja äidistä. Kun tarvitset apua, pyydä Jumalalta. Hän kyllä sinua auttaa. Muistakaa nyt, kun tämän oven suljen, niin poistun teidän elämästänne. Jumalan suojelukseseen!” Rasfaat kyynelöt valuiivat hänen silmistään. Eipä sinä yönä kunnolla nukuttu, koska illan dramaattiset tapahtumat, huoli ja kaipaus täyttivät ajatukset.

Kun helmikuun alussa täytin seitsemän vuotta, sain isältä onnittelukortin, jota säilytin kauan, mutta aikojen kuluessa se on kadonnut. Helmikuun lopussa äidin isälle kirjoittama kirje tuli takaisin. Silloin äiti sanoi: ”Meillä ei enää ole isää. Hän tiesi sittenkin kohtalonsa.”

Tuskallista odotusta kesti jonkin aikaa. Tieto kaatumi-

sesta tuli naapurien välityksellä. Kirkkoherran kansliasta oli soitettu Maasiltaan ja pyydetty toimittamaan suruviesti perille. Naapurin tyttäret olivat palaamassa koulusta ja saivat Maasillasta toimitettavaksi viestin perille.

Isän hautajaisista muistan ainoastaan yhdeksän Suomen lipuin verhottua arkku kirkon alttarilla. Isän kaatumispaikaksi ilmoitettiin virallisesti Pien-Pero, mutta jotain tietoa oli olemassa, että paikka oli väärä, koska Pien-Perossa ei silloin ollut taisteluja. Kun kerättiin tietoja kaatuneiden muistomatrikkeliä varten, sain olla mukana Valtion sota-arkistossa tutkimassa somerolaisten kaatuneiden kantanotteja. Ihmeellinen sattuma, että ensimmäinen kantanotte, josta tietoja kirjasin, oli isäni kortti. Kortissa oli lopussa teksti: ”Kaatunut Sakkolan Keljassa 19.2.1940. Vakuudeksi N-N kompanian päällikkö, kersantti N-N kompanian väepeli.” Yli kuusikymmentä vuotta kestänyt epätietoisuus oli päättynyt.

Matti Pentti oli maatilalla poika Someron Lautelasta. Hän syntyi Juho ja Regina Pentin perheen kuudentena lapsena 22.2.1925. Kaikkiaan lapsia perheeseen syntyi kymmenen. Matti oli ”reipasotteinen työssä, yhteishengen rakentaja toveripiirissä, innostava ja rohkea velikulta”. Näin hänestä kerrotaan kirjassa Someron sankarivainajien muisto. Matti oli poikkeuksellinen lahjakkuus monella tavalla: Hän oli innokas sotilaspoika, jolla oli johtajaominaisuuksia. Matti oli liikunnallisesti lahjakas. Hän harrasti pesäpalloa, suunnistusta ja yleisurheilulajeja. Erityisesti keskimatkan juoksijana hän menestyi. Voltin Matti heitti vaikka kirjat kainalossa – eivätkä kirjat pudonneet, kertoo Matin tuntenut sotilaspoika. Matti oli myös musikaalisesti lahjakas. Hän soitti viisirivistä harmonikkaa juhlatilaisuuksissa ja lauloi hyvin. Hän harrasti myös metsästystä.

Suojeluskunnan poikaosasto antoi Matille mahdollisuuden toteuttaa lahjakkuuttaan. Seppo Satamon kirjoittamasta historiategoksesta, Suojeluskunta- ja lotatoiminta Somerolla 1917–1944, voimme lukea monesta kohdasta, miten Matti osallistui toimintaan.

Suoria lainauksia kirjasta: ”Syyskuussa 1941 pidetyssä Lounais-Hämeen suojeluskuntapiirin suunnistusmestaruuskilpailuissa uuden poikatyönjohtajan, vapaussoturi Vihtori Nurmen sotilaspojat antoivat näytön noususuunnasta kohti piirin huippua. Matti Pentin viides sija pan-

Kalle, Reijo ja Toini Mattila. – Kuva kirjoittajan.

Sotilaspoika Matti Pentti

tiin varmasti merkille poikatyönjohtajien keskuudessa. Muiden huojennukseksi Somero ei vielä saanut mukaan täyttä joukkuetta. Somerniemi näytti isoveljelleen ja piirin muille poikaosastoille kantapäitään ja vei joukkumestaruuden. Varmasti myös Vihtori Nurmi oli katsellut kipua tuntien tuloluetteloa, josta ei löytynyt muita somerolaisia kuin erinomaisen henkilökohtaisen suorituksen tehnyt Matti Pentti, ja tehnyt päätöksen näyttää, että hänen poikiaan ei pidä aliarvioida.”

”Pajulassa helmi-maaliskuun vaihteessa 1942 pidettyihin talviharjoituspäiviin osallistuneet 54 poikaa majoittuivat koulun luokkiin, osa opettaja Hossin asuinhuoneisiin. Nurmi oli värännyt kouluttajiksi Kustaa Hossin, luutnantti Reino Parkon, rouva Anna-Liisa Parkon ja sotilaspoika Matti Pentin. Huoltajina toimivat rouvat Tyyne Juote ja Kerttu Hovila (Korpi), sekä neiti ja rouva Horsmala apulaisinaan neidit Laakso ja Juote. Ohjelmassa oli suksien huolto, hiihtotekniikan, pujottelun ja mäenlaskun harjoituksia, latupartion toimintaa, sulkeisjärjestyksen harjoituksia suksilla, etenemistä rivissä, jonossa, paririvissä ja parijonossa, poistumisharjoituksia ja ryhmänjohtajien mieskohtaisia harjoituksia. Ryhmäopetuksessa Reino Parko esitteli tykistön toimintaa, Anna-Liisa Parko opetti ensiavun antamista ja Kustaa Hossi puhui routavuosisista ja itsenäisyydestä, sodasta ja rauhasta ja nuorison kasvatuksista.”

Nämä lainaukset kuvaavat

Uusia kuvia pitää saada

Matti Pentti 22.2.1925–28.6.1944. Kuva

hyvin, minkälaista oli sotilaspoikien toiminta. Matti oli esimerkillinen sotilaspoika. Hän ilmoittautui vapaaehtoisesti lähtemään rintamalle tositoimiin 18 vuoden ikäisenä syksyllä 1943. Kevään 1944 aikana hän oli Huuhanmäen koulutuskeskuksessa Laatokan rannalla oppimassa sotilastaitoja. Isäni Into Hovila oli Matin serkku ja toimi tuohon aikaan kouluttajana Huuhanmäessä. Matista tuli ryhmänjohtaja. Hän lähti etulinjaan alikersanttina. Kesän kynnyksellä paine rintamalla kasvoi. Matti oli

kertonut isälleni haluavansa taisteluihin ennen kuin sota päättyisi. Isä oli varoittanut häntä liiallisesta innostuksesta. Isälläni oli kokemusta rintamalta talvisodasta ja jatkosodan hyökkäysvaiheen ajalta. Hän oli menettänyt kaikki parhaat kaverinsa syksyllä 1941 Syvärin voimallisuuden taisteluissa ja itsekin haavoittunut. Hän tiesi, että etulinjan taisteluissa voi myös käydä huonosti.

Isä kirjoittaa äidilleni Kerttu Hovilalle kirjeessä 4.7.1944: ”Olen saanut olla vielä täällä rintaman takana.

Täältä lähetetään miehiä eturintamaan. Pentin Matti lähti viikko sitten, samaan aikaan kuin mies, jolta ostin haitarin. Hän oli nimeltään Mustakallio. Molemmat ovat jo kaatuneet. Olivat joutuneet hurjaan tappeluun. Se porukka oli tuhonnut 20 panssarivaunua ja saanut kuusi vaunua ehjänäkin.” Matin elämä etulinjassa kesti vain tunteja, tämän voi päätellä kaatumisen ajankohtaa ja isän kirjeen päiväystä vertaamalla. Matti kuoli panssarivaunun tykin täysosumasta Ihantalassa 28.6.1944. Ruumista ei voitu tuoda kotiin, koska se oli hajonnut niin pieniksi palasiksi. Matti antoi henkensä Suomen puolesta 19-vuotiaana.

Pentiltä olivat sodassa mukana Matin lisäksi veljet Arne ja Erkki. Arne kaatui kymmenen päivää Matin jälkeen 7.7.1944 Käsnäselässä 23-vuotiaana. Myös hänen ruumiinsa jäi taistelukentälle. Ruumista ei saatu tuotua omalle puolelle, vaan Arne jouduttiin hautaamaan taistelukentälle. Samoihin aikoihin myös Erkki haavoittui. Luoti osui hänen lompakkoonsa, jossa oli kynsisakset ja kolikoita. Ne hajottivat luodin ja pelastivat Erkin, josta tuli myöhemmin Pentin talon isäntä vuosikymmeniksi.

Matti oli antanut sotilaspoikalupauksen, jonka hän kirjaimellisesti piti: ”Kolme minulle pyhää: Jumala, koti ja isänmaa. Niiden tunnusten alla minä palvelen maatani, uhraan työni niiden onnellisuuden hyväksi. Olen maani poika ennen kaikkea.”

Pyäräharme

Linjaporukka paino hommi Jaatlaas ja Jovensuun koulun nurkis. Saarev Väinöl alko pirempeaikane asennushomma Osuuskaupav viljavarastos, mitä pirennettiin aika pal. Sinnet tuli uusii konei, mihen tartti sähköt. Valoi ja koskettimmii tarvittiij ja Väinön tilal tuli mun ikäsein Rairaj Janne. Mukavan sorttinen miäs. Ollup pari vuatta setäs Leon sähköliikkees. Leo lopetti sähköhommat ja rupes hakemaam malmikivvii ja kultaa pitkim mettii. Jannen ei parantunnuk kuv vaihettaat tyämaata. Yks pikkasen liika viisas äijä oli lämmitänny kevättalvest mustan kiuaskiven saunam pesäs ja viäny sen Levom pihal, se uppos hankeen ja sulatti hanke ympyrkäisel läven. Äijä oli änkänny Levol: “Me-me, meteori, meteori...”

Mää ja Janne oltii samansorttisek kuivap pojat, samallinen huumori ja jutut. Meitist tulikum pian hyväk kaverit. Janne oli ammattimiäs, mitä mää ev viäl ollu. En tiänny teoriast, enkä muustakam paljoo mittään. Koukut ja eristimmeet tunsij jo, ja kuparilankat. Silmä erotti, mikä oli kutost, kymppii tai kuuttatoist. Vaijerit oli vaijempii. Täyty laskeet säikeet.

– Sur ränttäis lukkeet sähköoppi, opetellat termit, yksinkertasemmak kytkennät ja varmuusmääräykset, jos meinaat sähkömieheks ruveta, Janne neuvos. -Ja opetella lukemaa kytkinkaavoi, ettei tarttek kontaktorei kokkeilemal kytkheet, niinkuv Väinö.

– Mistä mää simmosiitiatoi?

– Osta ensiin vaikka Sähkömiehen kalenteri kirjakau-

past, ja Sähköoppi.

Ei se nii helpost käyny. Kumpaseskin oli laskui ja muita vaikjoi asjoi, eikä mun koulutuksellain ymmärtänny yhtikäs mittään.

– Tilla Kansavallistuksen Kirjeopistost Teknillisem matematiikan kurssi ja sähköopin, niinkum määkin aikainain, Janne sano.

Siit alko pakerrus. Laskut oli simmosii, ettel luullu ikän oppivain, ja karvat meinas lähteep päästä, kun nuppi hikos niät ja täyty raappiit.

Uurev vuarem puala laskut rupes lopultas menemään kaaliin. Ja tukkaakij jäi pikkase. Sillon olj jo opetellu sisätoitā ison aikaa Väinön opis. Ei linjatyät talvel passannukka. Maa jääsä ja tolpat liukkai niin, ettei tolppakenkäim piikit pitāny, eikä hanskakāres mikkään finempi tyā luanannu.

– Menes sää Virtane Väinön kans Osuuskauppaar ropottamma sisähommi. Ei hyppysep palellu. Kevvāl pääset taas Aarnem porukkaan, Lennartti oli määrānyk kum pakkaset alko.

Mää olin kulkenup pyārān kans kottoolt koko suven evvāat repus. Kaikkein oikjempi oli mennä Härkälām pihalt läpittej ja salmest ylittem puusillast Pappilam puala. Siit Kohnamäkkee ylōs santakuapan syrjāst Raitasen simettivalimon erest isol tiälā. Sit olikin alamäkkee Jaatlaan sillal saakka, siit ylitten Aallov verstaal. Pappilan nummest pääsi ohitten kahta kautta. Molemmis teisä jyrkāt ylämäjet, ettei niit jaksanup polkeet. Vaihreppyyrii ei sillon ollu. Kotjappāin oli parreim mennä nummest ohitten, sej

Martti Jokinen sotaväessä. – Kuva Raili Virtasen.

jälkeen ensmäisest tiähaarast vasemmal santatiätā. Siin mäki oli sev verran loiva, et pystys laskemaa, kur reippaast jarrutti. Lyhkäsempāä kautta, kun aamusii lykkāsim pyārāā ylōs, oli niij jyrkkā ettei siit parantunnu laskeet aleskāsīn. Vaikka kuijja olis jarruttannu, luisus ronkmānttinās mājēn alas, vaikka jarru olis ollu lukus.

Kulkeminel luannisti hyvin ensmmäisiin pakkasiin. Erellisel päivāl oli satanu, vesi juassu mäkkee ales ja yälā jäätyny. Aamupäivāst ripsuttanu

pari senttii lunta jääm päälā, ja teki kelist arvaamattoman. Sai ajaat kiāli keskel suuta, ettei löytāny ittees ojampohjast. Kotomatka sujus hyvin siihen saakka, kun tulim siihen mäkkeem kun alko alesmaa Härkälān sillal päin. Kum painoi jarruu, pyārā ja mää nurriin. Mäki oli liukas kul lasivuari. Pyārā luisti raatonas mäkkee ales, mää pyārām päälā rāhmeellās. Tiā oli pikkasen kampela järveen käsīn, kun vesi oli lirunu ja rantaan saakka jääsä kul luistimpāana. Kattelin kauhuv vallas

rannal lähestymist. Kerkisin hunteerata, mahtaaks siin kohras olla äkkijyrkkä ja kuija pääsem pyärän kans järvest ylös. Hyppysyet ei ulettunu oksiin, ett olis saanuk kiinen. Muutama metri ennen sukelust ruskjansaviseev vettee, oli puujuuri sev verran ronkkeellas, ett vauhti toppas ja sain keinoteltuut itteim mettäm puala ja rämpellettyyt takasiin tiälä. Polkeminen oli ensiiv vaikjaa kun kaatuisain olin kolhinu häntäluin, ja se kimmoili ja poltti viäl kotonki, ett täytys konkata.

Puntaroittin, ruppeiskos kulkemaan kirkon kautta, mistä tuli aika pal pirreim matka, muttei olis pahhoi kalteviä ahte, paitti Harjul loiva ahre. Vai rennaiskos lyhkäsempää tiätä Rautlaan kosken kautta? Ahte siälki oli, muttei niim pahhoi kun Kohnamäes.

Yks kerta poljin taas kotja soukkaa, levjöst lankuist tehtyy Rautlaan koskisilta. En ymmärtänny vahrata koko aika etteesäinj ja etupyärä lipsaatti lankkuir rakkoo. Tuli äkkipysäys. Taisim pyärtyyk, koska em muista yhtään kuija se kävi. Kun selkisin, pyärä oli mum pääläin, kämmenist nahka rikki, leuka veres, takaravos kipjä patti ja maitopullo kappalina repus. Kun sain itteim pystyyn ja paiskasin ensimmäitteeks pullonkappalat koskeen. Kun synnäsिम pyärätäin, mulp pääsi ärräsiä tuttavaij ja sukulaistein nimmi. Runko oli kempula, etuhaarukka poikki ja etupyäräv vanne melkeen kahreksikko. Er raskinnup paiskata vainaattettäm puala, vaikka ols olluk kaikkeiv viissaampaa. Mää hullu raahasin rekkalan seljäsäin kotja. Jokkut vahtas ihmeisäs, mikä kuhilas tiälä oikeem mahto mennä mettäkulmaa päim mutten ollut tiätävännäs. Meinasij jos vaikka kummit sopeis uuteem

pyärään. Takakummi oli ollu vasta pari viikkoo alla. Semmä ymmärsin koht, ettei pyärärommu kannattannur ruveta reeraamaan. Tulis tyyrempi kun uus, ja oli mul pyärän hinta kerinny kertymään säästöön. Aamul aikasiim mää lähriin klenkkaamaaj jalkasij Jovensuuhuun. Mahakurnas, kunnen ollus saanuales mittääm muuta kun kupin kahvet horassu. Leuka oli ajettunnu ja vesi juaksi silmist, kun köitin haukata leipää. Äiti surkutteli, kuim meinaat töisä pärjätä, kunnes voitakkuukan saas syätyyt?

– Kyl se siit varmaan suttaantuu. Sais vaam päiväm menemääm, mää mutisin.

Ehtool oli synnätty ja hunteerattu, kuim mää simmottoon olin ittein kolhinu. Pyärä vissiil lentänyp pään ylitten kuppিকেikkaa, mää mahallair rähmeelläs, satula kopsauttanu takaraivooj ja komauttanu leuvvan sillankanteen. Se selitti muv vauriot.

Ruakatunnil oli kiirup pyäräpuarii. Luin lehrest reklaamii Helkama Hopjasuamast, minkä runkol liitoksek kehuttiin olevaj juatettu hopjast ja kestäisivät sata vuatta, taikka ainakim pyärän ijän. Silloj jo mainosmaakarit osas sujuvast valhetella. Vettääk kakoi nokast.

Kun kurvasin uurel pyärälläin Salamam pihal, rouvan apulainen Katri tuli vastaan.

– Herrajjestas, mikä sul on sattunu? Oleks ollu tapelus? se siunas.

– Ei merkillisempää, kum pyärä hajos, pikkasel loukkaasin itteinki. Kaikkein kama-lempaa kunnei saa syätyyt kuv velluu. Leuka sattu, enkä saap pureskeltuut pehmustkal leipää.

– Ans kum mää katon.

Katri vahtas silmiij ja sivele leukaa. Ei eres sattunu. Kropal läpitten kävi niinkun

sähköisku. Olim pari kertaa simmosen saanu. Katri pehmuset kätet oli ihan erilaiset kun äitin. Naamal lääppiminem pisti syrämme hakkaamaaj ja mahampohjast vihiasi.

– Es sää syämätät töisä jaks. Mää keitän sul vellii. Mev verstaaseev vartoomaa, ettei rouva näje kun tuan. On kans simmonen protkotaja, ettem muuta san, Katri lirkutti.

Oli merkillinen olo. Samallas kuuma ja kylmä. Kipjä ja makja. Naama punotti, kätet hikos. Pelkäsin Kiäpin Taunon tulevan kesken kaike verstaam perält kopistas, kun se siäl korjas ratioi ja muita erityisii vehkei. Some-rol ei ollu kettään yhtä näpsää käsistäs simmosii reeraamaan. Tauno oli pahastas haavotunnu, eikä pystyny raskaisiin töihiin, muk kätet ja nuppi pelas sev verran paremmin. Huakasin helpotuksest, kur rappusis rupes kuulumaan näpsät askeleet. Katri sipsutti verstaan pöyräv viärej ja laski vellulautasen kärestäs työpöyräm päälä.

– Pistiv voitakij joukkoon. Pitäs maittaat.

– En ikän ol näin hyvää velluu saanu. Kiitoksii paljon. Hiukan kuumaa vaan. Täytyy puhaltaat jähryksiin, ennenkum pistää luskaa suuhuus. Huulet ja ikenät viäl seiverran arat.

– Voi, voi. Sattuuks noin kovin? Mun ols tarvinnu jähryttää paremmin, Katri surkutteli, kum mul tuli vesi silmiin. Ei kuumuuren tährem, mukkun kukkaan ei olluk koskaan niin korjast mul sanonu, eikä pitäny nii hyvää hualta kun Katri piti, vaikka en kehrannus sitä sil sannoot. Aattelin et parrein kun antaa mennä vellun kuumuurem päihiiv vaa...

Kulkeminen tuli syksyy myären aiv vaav vaikjem-

maks. Yälä oli sumet, kun jääty tiälä. Aamul oli härmet ja tiä liukas. Sikkun sato lunta, niin vasta vaikja alko. Rekiraittii myärem pysty ajamaa, kun oli tarkkana, ettei etupyärä lipsaattannu raitist. Joskus kun yälä oli pyryttänny, täytys lykätäp pyärää ussemman kilometrii, pahemmis kinoksis kantaat, ennenkum pääsi isol tiälä, ja se oli usseej jo siihen aikaan aurattu. Mää juttelin koton, et täytyy varmaar ruveta kattomaan kortteerii Jovensuusta. Kulkeminen rupes olemaal liiv vaikjaa ja aikaaviävää.

Kahkailin sammaa yks aamu verstaalkin, kum pyhkisin hikkee ottast. Turun tiäkin oli tuiskannu paikoin umpeej ja olin raahannup pitkäm matkaa pyärää seljäsäin.

– Puhu murhees Jukal. Sev vinttikamaris mää ja Villekin kortteerataan, eikä ol tyyris, varastomiäs sano. Ville mää em paremmin tuntenu, mut tiäsin holjaluantoseks. Ville oli Aallom putkimiäs. Asenteli pump-pui, painesäiliöi, vessoi ja viämärei. Niit hommii rupes tulemaan vuas vuarelt aiv vaal lissää. Takalaroj Jukka, mikä rapisteli oven suusa lunta saappaistas, toimis putkihommoin jonkunsorttisena tyäjjohtajana.

– Arto meinas, et suv vinttikamariin sopeis hyviv viäl yks tämmönel leini poika hyryläiseks. Kuis on? mää kysyin.

– Kyl mar sinne viäl yks laveri mahtuu. Käy tost naapurist Akun putiikist hommaamas petivehkeet. Mää paiskaan kännän kans ne ehtopäiväl meilä.

– Mun täytyy töitte jälkee vaam polkeet ensin koton sanomas, etteivät ihmettel mihen olej joutunu. Tulen sit vasta teilä, mää selitin.

Niim must tuli jovensuulainen.

Monokkaan kyläiltamaprojekti

Monokas r.y. perustettiin Somerolla keväällä 1999 elvyttämään lavatanssiperinnettä. Yhdistys on toiminut paikkakunnan tanssipaikoilla Esakalliolla, Teeriharjulla ja Ämyrillä. Pääasiallinen toimintamuoto on tanssikurssit, joita pidetään kesäisin perjantaisin Esakalliolla.

Yhdistyksen toimenkuvaan kuuluu myös erilaisten musiikki- ja tanssiesitysten pitäminen osana erilaisia juhlia. Yksi esimerkki on Someron kulttuuripäivät. Yksi suosituimmista toimintamuodoista on perinteisten Esakallion Iltamien järjestäminen Suviheinäviikolla – nyt jo kuudennen kerran. Nuo iltamat muodostuvat parituntisesta musiikki/tanssiesityksestä ja sen päätteeksi tulevasta yleisötansseista. Uusin projekti on kyläiltamat.

Kylätoiminnan aktiivisuus Somerolla on oivallinen lähtökohta iltamaprojektin onnistumiselle. Projektin tarkoituksena on luoda ja palauttaa iltamaperinne kylien omaksi perinteeksi ja näin vahvistaa kylien asukkaiden yhteishenkeä ja luovuutta. Ohjelmavaihtelun luomisessa tutustutaan kylien omaleimaisuuteen, pyritään kartoittamaan kunkin kylän kulttuuritoiminnan erikoispiirteet ja niiden nykytila. Kartoituksen perusteella päätetään millainen ohjelmavaihtelu on järkevin.

Kyläiltamaprojektissa Monokas on mukana koordinoimassa 6:n iltamatapahtuman järjestämistä Someron eri kylissä. Projektiin on saatu EU-rahoitusta. Saadun tuen turvin pystymme aikaansaamaan tasokkaita esityksiä

monenmoiseen tilaisuuteen.

Iltamaprojektin läpivienti kestää kokonaisuudessaan arviolta noin 2 vuotta. Käsikirjoitukseen saamme ammattilaisen apua, kun Kaija Parko on mukana projektissamme. Tanssillisen osuuden suunnittelu voidaan kuitenkin pääpiirteittäin hoitaa Monokkaan omalla joukolla, jolla on jo valtaosa kokemus esiintymisessä. Tarvittaessa muodostetaan erityinen suunnitteluryhmä, joka kiertää kylät ja kokoaa kunkin kylän toimijajoukon, jonka tehtäviin kuuluu myös ideoiden valikointi ja talous ja markkinointi.

Projektikonkaisuus on hyvin paljon kylien erikoispiirteiden hyväksikäyttämistä, ja ne ovatkin omiaan luomaan käsikirjoituksen ja esityksellisen rungon. Pitkällinen yhteistyö Somero-Seuran kanssa on luonut kytköksiä eri kyliin ja uskomme

sen edesauttavan sopivien ratkaisujen muodostumisessa. Iltamien järjestämispaikkoja ovat somerolaiset kylät, joilla useimmilla on kyläkeskus.

Ohjelmavaihteluna on iltamavaihtelu, jossa aluksi on tunnin ohjelmallinen osuus, joka muodostuu laulusta, tanssista, draamaosuuksista ja juonnosta. Lopuksi tanssia noin puolitoista tuntia.

Käsikirjoitus rakennetaan Monokas ry:n suunnitteluryhmän ja kylien vastuuhenkilöiden sekä valitun käsikirjoittajan kanssa yhdessä. Pitämällä käsikirjoittajan ja esiintyjien välisiä tiimipalaveria saadaan luotua suotuisat olosuhteet kunkin kylän piirteiden hyväksikäyttämiseen.

Iltamamusiikki voi vaihdella taustanauhoista elävään musiikkiin. Näin yhdistetään esimerkiksi nuorten bänditoiminta iltamiin ja luodaan yhteyksiä eri-ikäisten toimijoiden välille. Musiikin esitystapa

on siis joko valmiiden ääni- ja videonauhujen hyväksikäyttö tai live-bändi. Myös materiaalin etsiminen ja muokkaus kuuluu toimintaan.

Vuosien varrella esiintymisasujen kokoaminen on lisännyt Monokkaan vaate- ja rekvisiittavaraston varsin suureksi. Investointeja esiintymislaitteistoon on myös ehditty tehdä vahvistimien ja soittimien osalta. CD-arkisto on laajentunut ja sitä voidaan käyttää myös yleisötansseissa. Monokkaan ryhmään kuuluu monenmoista taitajaa niin koreografian kuin harrasteteratterin suuntaan.

Projektin valmistuttua seuralla on käytössään erittäin laaja ohjelmakokonaisuus kotiseutuhistorian värityksenä ja siitä kertovana. Ohjelmiston kokoamisvaiheessa pyritään aktivoimaan mahdollisimman paljon somerolaisia mukaan kotiseutua elävöittävään toimintaan.

Kyläpäälliköiden asenteen arvelemme olevan erittäin positiivisen ja yhteishengen aalto pyyhkäisee kylät vauhtiin ja Somerosta tehdään kylien malliseutu Suomessa. Toivomme henkilökohtaisten kokemusten hyödyntämisen olevan projektillemme ajankohtaan sopiva. Varsin monet Someron kylät ovat saaneet jopa valtakunnallista näkyvyyttä. Nyt on oikea aika tarttua juuri iltamaperinteeseen elvyttämisen tielle!

Myllyllä tapahtuu

Pitkäjärven iltamat lauantaina 19.3. aloitettiin Kaija Parkon käsikirjoittamalla ja ohjaamalla tarinalla ”Myllyllä tapahtuu”. Tarinaan oli nivottu sekaan mm. laulua, runonlausuntaa ja rivitanssia. Mylläri (Jani Kurvinen) ja mylläriin muori (Olla-Riitta Aarikka) johdattivat katsojat myllyn tunnelmaan. Mirja Honkanen ja Anne Kalin eläytyivät runonlausuntaan. Heidi Virtanen ohjaili Vesaisen kerhon lapsia. Laulamassa olivat Maija Kolattu-Tolvi, Piritta Sihvonen sekä Jari Tuusa. Musiikkipuolesta vastasi Tytti Pelkonen sekä Unton Vali-tut Hellin Laineen johdolla. Väliin oli myös ripoteltu historiaa Arto Tuomisen johdolla. Tanssiosuoksissa esiintyi tanssiseura Monok-

kaan tanssijoita. Pitkäjärveläisittäin Landleidit esittivät alkuaan Irlannista kotoisin oleva rivitanssia.

Ohjelma jatkui Anne Kalinin Kylärunolla ja päättyi kappaleeseen ”Mummon kaappikello”, jonka aikana Muori ja Mylläri torkkuivat keinustuoleissaan ja esiintyjät hiipivät hiljaa ohi, etteivät herättäisi.

Pitkäjärven Seurojentalon sali oli täysi ja tunnelma mainio. Kyläiltamat saivat hyvän alun ja tästä oli hyvä jatkaa.

Herra Häntälän seikkailut

Seuraavana vuorossa oli Häntälän iltamat 8.6. Neljän kylän alueelta (Kerkola, Syvänoja, Häntälä ja Talvisilta) n. 30 hengen innokas joukko esitti iltamissa Tellervo Niemisen käsikirjoittaman tarinan ”Herra Häntälän seikkailut”. Idean näytelmän juoneen antoi Kari Nordgren.

Tapahtumapaikkana oli kaunis talonpoikaismiljö, Yli-Eskolan pihapiiri. Siellä seikkaili Herra Häntälä (Raimo Rintala), neljän naisen (Heidi Koivu, Satu Säteri, Katariina Kotro ja Anne Heinonen) pyörittäessä, etsiskellen jatkajaa Kylä-Eskolan taloon. Oikeastaan sitä jatkajaa toivoi enemmänkin talon vanha emäntä (Raija Mäkinen).

Kylän asioista tiedottivat erinomaisen ansiokkaasti juoruakat (Leena Kerko ja Seija Sirkka Sirro). Herra Häntälän touhuja seuraili myös joukko kylän lapsia (Häntälän koulun oppilaita). Perinteisiin iltamiin kuuluvaa runonlausuntaa esitti Leena Kerko. Laulamassa olivat Elisa Eskolin, Elisa Pyykkö, Seijasirkka Sirro ja Pentti Koskimaa. Haitareineen esiintyvät Terhi Romu ja Sanna Rantanen, rummuissa oli Hannu Nokka ja bassossa Pekka Virtanen. Tanssiosuoksissa esiintyi tanssiseura Monokkaan tanssijoita.

Ohjelma alkoi kohtauksella, jossa Kylä-Eskolan tuvassa emäntä ja poika Albert juovat kahvia. Puhelin soi ahkeraan, kun Saara, Hilma ja Marjaana halusivat puhua Albertin kanssa. Mutta Albertilla oli aina niin kiire, ettei hän joutanut puhelimeen.

Häntälän laulun, jonka esitti Kari Nordgren, jälkeen Albert astui kotitalonsa tupaan. Mukana hänellä oli morsiamensa Victoria. Ja siitäkös soppa syntyi. Ei kulunut kauaakaan, kun Kylä-Eskolan tuvan oveen kolkutettiin ja ensimmäisenä ryntäsi sisälle Saara, hänen jälkeensä Hilma ja viimeisenä Marjaana. Heillä kaikilla oli nyytit käsivarsillaan. Ty-

töt rupesivat yhteen ääneen puhumaan nyyteilleen. Ja lopputulema on selvä: Albert istuu mykistyneenä nyytit sylissään.

Ennen tansseja Pentti Koskimaan esitti laulut: ”Me tulimme kapakasta” ja ”Kotkan ruusu”. Ruusutyttöä oli Salla Koivisto, Kotkan ruusuna oli Leena Kerko ja miehinä Ahti Kukkonen, Kari Nordgren ja Arto Koivu. Esitys tapahtui ulkona ja ilma oli mitä kaunein. Yleisöä oli yli kolmesataa henkeä.

Kaskistosta kajahtaa

Pitkäjärven ja Häntälän kyläiltamien jälkeen ovat vuorossa kyläiltamat Kaskistossa pyhäinpäivänä. Juhlat ovat vielä edessä. Tapahtumapaikkana on Kaskiston vanha alakoulu. Tunnelmaan päästään heti alkumetreillä, kun Kaskiston Erän hirvimiehet (Jukka Nummila, Pentti Vallenius, Tapani Nummila ja Teuvo Lehtonen) ovat passissa hirvimetsällä. Voi vain arvailla, mitä tapahtuu, kun he kohtaavat sienimetsällä olevat Monokkaan tanssijat. Ja tunnelma sen kun tiivistyy, kun estradille astuu velho (Vilhelmiina Halinen) ja velhon pikku apurit.

Perinteisiin iltamiin kuuluu myös runonlausuntaa, jota esittää mm. Anja Kaase ja Mikko Nummila. Kuorolaulua esittää paikallisista koottu sekakuoro sekä nuorten kuoro Rytmiirypäleet.

Lasten tanssileikin ohjaa Meri Rawstorne. Haitareineen esiintyvät Moranderin veljekset.

Mukana on myös tanssiseura Monokkaan tanssijoita. Käsikirjoitus ja ohjaus on Kaija Parkon.

Kaskiston iltamien jälkeen projektissa ollaan puolivälissä. On ollut ilo huomata miten innokkaita ja aktiivisia kyläläisiä löytyy Somerolta. Yhteishenki on lähes käsin kosketeltavissa ja talkoohenkeä löytyy.

Häntälän kyläiltamat pidettiin Yli-Eskolan pihapiirissä. – Kuva Ahti Kukkonen.

Neuvostoliittolaiset sotavangit Somerolla jatkosodan aikana

Suomen sotamenestys oli yllättävän hyvä jatkosodan alkuvaiheissa vuoden 1941 kesällä. Suomalaiset saivat voittojen ansiosta yllättävän paljon sotavangeja, jotka aluksi sijoitettiin vankileireihin. Pian kuitenkin huomattiin, että ruoka oli vähenemässä ja piti keksiä jokin keino, jolla vankileirien vahvuutta saataisiin pienemmäksi. Keksittiin ratkaisu: siirretään vankeja maaseudun taloihin. Siellä talot tarjoaisivat asunnon, ruuan ja työtä.

Somerolla toiminnan johtaja oli Arvo Ilomäki, joka nimitettiin työvoimapäälliköksi. Hän oli syntynyt Pohjanmaalla ja käynyt siellä maanviljelyskoulun. Hän oli jatkanut opintojaan Mustialassa, mistä hän oli valmistunut agrologiksi vuonna 1940. Samaan aikaan hänet vihittiin avioliittoon tammelalaisen morsiamen kanssa. Pariskunta muutti Somerolle,

jonka työvoimapäälliköksi Ilomäki sai nimityksen.

Vankiasioiden selvittely on osittain hyvin hankalaa, sillä Ilomäen kertoman mukaan hänelle oli sodan loppuvaiheessa soitettu ja kehoitettu polttamaan kaikki vankeja koskevat paperit. Niin hän oli myös tehnyt. Suurin osa seuraavasta on muistitietoa.

Hangon vankileiristä on lähetetty Someron taloihin vankeja. Ei ole selvinnyt, saivatko talolliset valita haluamansa vangit vai määräisivätkö vankileirin viranomaiset, kuka lähtee ja minne lähtee. Tämä olisi mielenkiintoista tietää. Toisten tietojen mukaan vankien saamiseksi isäntien piti tehdä anomus, joka käsiteltiin. Tämä tuntuu luonnolliselta, sillä vankien työstä piti kuukausittain maksaa työvoimapäällikölle: jos maksaa, kai saa päättää monestako vangista maksaa. Isännät saivat tietää etukä-

Smirmoffin valokuvaamon leima 1930-luvulta.

teen, kuinka monta vankia oli tulossa. Toisten mukaan taas isännät hakivat vangit jostain.

Toisaalta muistetaan, että vangit olisivat olleet jotenkin suojeluskunnan kyläpäällikön vastuulla. Niinpä Pajulassa kyläpäällikkö Aarne Juote olisi jakanut vangit taloihin.

Vankien kohtelusta annettiin hyvinkin pikkutarkat ohjeet. Tärkeintä tietysti oli vartiointi. Käytäntö oli toisenlainen, sillä vangit saivat liikkua työajan ulkopuolella melko vapaasti. Vankien

olujen tarkastaja oli Arvo Ilomäki, joka liikkui polkupyörällä - myöhemmin moottoripyörällä - ja suksilla. Liikkuessaan hänellä oli aina ase mukana. Tarkastuksista Ilomäki ilmoitti taloihin etukäteen, että vankien huoneet ehdittiin lukita.

Jos vanki ei käyttäytynyt määräysten mukaan, hänet voitiin siirtää takaisin vankileiriin. Koska vangit osasivat huonosti suomea, tarvittiin toisinaan tulkkiä. Tarvittaessa tulkki selvitteli myös ristiriitatilanteita. Somerolle tulkiksi oli nimetty salolainen valokuvaaja Feodor Smirnov. Hän oli syntynyt vuonna 1892 ja oli ollut tsarin armeijan luutnantti. Vallankumouksen aikana vuonna 1917 hän oli katsunut parhaaksi siirtyä Helsinkiin, missä hän aluksi oli ollut satamatöissä ja asunut "veneen alla". Palkkarahoilla hän oli ostanut kameran ja ryhtyi opettelemaan valokuvausta. Varsin pian - ehkä jo vuonna 1918 - hän perusti Saloon valokuvaamon, jota hän piti 1960-luvulle saakka. Uskonnotaan hän oli ortodoksi, mutta oli vuonna 1934 kääntynyt luterilaiseksi ja liittynyt Salon seurakuntaan.

Vankiasioissa hänen pää-

N:o _____

Mr. Alanen, Yrjö

on tänään suorittanut sotavankien palkan
lokakuulta 1944, 84 ty. a' 35:., ktsä knt-
situluksesta Somer - Salo - Hangas 400:-

mk *kolme tuhatta kolme sata neljä*

kyynnentö

joka määrä täten kullataan

Someron Työvoimapäällikkö

kuun 31 p:nä 1944

mk 3340:-

N:o 3/30

Someron työvoimapäällikkö Arvo Ilomäki on kirjoittanut kuitin, jonka mukaan Yrjö Alanen on maksanut venäläisvankien töistä lokakuulta 1944 (12 työpäivältä) sekä vankien kuljetuksen Somerolta Hankoon.

Keikyän Eläkeläiset retkeilivät 15.6.2011

tehtävänsä oli toimia tulkina ja kuulustelijana Salon Kaakelitehtaan vankileirillä (nykyisin näillä paikoin Motonet, Honkong), jossa oli noin 40 vankia. Taustansa vuoksi hän inhosi neuvostoliittolaisia vankeja, jota olivat bolševikkein perillisiä. Ja juuri bolševikkien vuoksi hän oli joutunut lähtemään. Smirnoff oli jopa käyttäytynyt väkivaltaisesti vankeja kohtaan. Sminroff kävi myös tarkastamassa vankien oloja. Salon Isonkylän Puontin emäntä sai moitteita, kun oli laittanut vangeille liian hyvää ruokaa. Moitteita tuli siitäkin, että vankien luettavaksi annettiin sanomalehtiä, sillä niistä suomenkielentaitoinen vanki pystyi selostamaan sotatapahtumia muille. Asia ratkaistiin niin, että Puontilla leikattiin lehdistä pois kaikki sotauutiset, minkä jälkeen lehdet annettiin vankien luettavaksi. Tämän tyyppisistä ongelmista ei Somerolta ole tietoa.

Arvo Ilomäen tytär Sirkka Suonpää muisti isänsä kertoneen vankien lähdön ajalta (vuoden 1944 syksyllä): Vangit oli lastattu junaan, jonka oli määrä viedä vangit Hankoon. Silloin joku tuttu vanki oli tullut sanomaan Ilomäelle, että tämän ei olisi hyvä tulla enää juttelemaan, sillä vangit suunnittelivat kapinaa. Vanki ehdotti, että Ilomäki menisi vaunuun ja laittaisi oven lukkoon.

Loppunäytös vankiasioissa sattui vuoden 1947 kesällä. Kauniina kesäpäivänä kolme pitkään tummaan mantteliin pukeutunutta miestä tuli Ilomäen taloon ja kyseli, onko Arvi Ilomäki kotosalla. Vaimo oli vastannut, että ”ei ole”, vaikka olikin naapurissa Laukontauksen pärekattotaloissa. Jälkeen päin otaksuttiin, että Valpon miehet olivat tulleet hakemaan Arvo Ilomäkeä, ehkä kuulusteluihin.

*Oli viileä aamu, kun matkaan lähdimme,
halki viljavan saviseudun matkasimme.
Taitavan Maijan saimme oppaaksemme,
valtavaa tietomääräänsä muistelemme,
Pellavakeskus, se on kuin toivemaa,
niin paljon siellä oli katsottavaa,
me filmin pellavan kasvusta näimme,
ihan nostalgian tunnelmiin jäimme,
pellavasaunassa sai aina pannaria,
ja kuuli naisten juttuja mukavia.
Vielä älykapseleitakin ostelimme,
pian viisaiksi itsemme huomasimme.*

*Torppamuseon tonttu työnsä taitaa,
vaikka ei käytä tontun paitaa,
oli eräs eskarityttö katsonut ihmeissään,
miten reikälevyn takana riisit pysyvätkään,
kovin epäkäytännöllisiä ne olivat,
jotka tässäkin torpassa ennen asuivat.
162 km pitkä on Hämeen Härkätie,
se meitäkin hetken eteenpäin vie.
Maija tunnetulla taidollaan johdatteli,
Someron kylät ja talotkin esitteli,
Somerniemen kirkossa hiljennyimme,
suivirrenkin laulaa heläytimme.*

*Punainen Lumme ruokaa laittoi,
meille se vallan hyvin maittoi,
hytetysetkin pyrkivät osingolle,
emme edes kaljaa antaisi noille,
ruoka oli hyvää, ja sitähan riitti,
täydellä vatsalla jokainen kiitti.
Sirkka kertoi syöneensä liikaa kai,
sekö ahtaasta välistä kulkemaan sai.*

*Hiidenlinnan isäntä, tämä hiljainen mies,
turistin viihdyttämiseen keinot ties,
niin hyvin juttujen kerronta luisti,
tällä miehellä ei pätki muisti,
taitava hän on myös käsistensä,
melkein mitä vaan mies kertoi tekevänsä,
puun sisältäkin löytää yhtä ja toista,
reliefiä suurta ja suurenmoista.
Vaikka kuinka lastuja poistaisin puusta,
eipä löytyisi kuvaa edes täysikuusta.*

*Somero on täynnä vanhoja kartanoita,
niiden rakennustyyliä ei torpat voita.
Ne kuninkaiden kivet ovat myös historiaa,
pitihän maata ja kansaa joskus katsastaa,
näin seurueet kulkivat tuttua Härkätietä,
nykyihminen ei hidasta kulkua siedä,
kun ainainen kiire on kantapäällä,
istuu hätä ja hoppu olkapäällä.*

*Härkälän kartanoon myös tutustuimme,
sen pehmeisiin tuoleihin istuuduimme,
emäntä kertoi kartanon historiasta,
sekä talon entisestä omistajasta,
sotapäälliköstä joukoissa Flemingin,
Suomen miehet joutuivat moniin vaaroihin,
Härkälän kartano läänityksenä upseerille,
oli kuninkaan lahja Anders Larssonille.*

*Yhä matkamme jatkui, taas ostoksille,
ostimme makkaraa myös tuttaville,
Helka ilmoitti suolia ostavansa,
hän tekeekin itse lihaiset makkaransa,
turhia lisäaineita ei kaipaa kukaan,
eikä myöskään emulgointiaineitakaan.
Kylki väärässä kannoimme makkaroita,
eihän tätä vihannesta mikään voita,*

*Humppilassa vielä hetken viivähdimme,
ennen kuin kotikylän saavutimme,
jälleen, kuten aina, paras on se hetki,
kun omaan petiin päättyy retki.
Taas huomasi, on kaunis synnyinmaamme,
sitä kukin lahjoillamme palvelkaamme.
Sukupolvien ketjuun olemme liitetyt,
esivanhemmilta perityt tavat säädetyt,
ole tehtävissäsi aina tunnollinen,
elämästäsi Luojalle kiitollinen.*

Niina Alitalo esiintymässä ryhmäläisille
kesällä 2011.
– Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.

Museoilla riittää talkootöitä joka vuosi

Somero-Seuran kymmenillä museorakennuksilla riittää aina talkoita. Suorastaan jonoksi asti, ja tärkeimmät työt pitää nostaa aina etusijalle. Tavoitteena on, että seuran museoista ja niiden tuhansista esineistä on hyötyä ja iloa paitsi nykyisille ihmisille, myös tuleville polville, some-rolaisille ja kaikille museoiden vierailijoille.

Korvaamattoman arvokas apu rakennusten ja esineistön asiantuntijana sekä käsistään taitavana tekijä on Voitto Ollonqvist. Hän on uhrannut aikaansa Somero-Seuran hyväksi jo vuosikymmenten ajan.

Talkoopäällikkönä on nykyisin Olli Nuotio. Yhdessä Ollonqvistin kanssa he suunnittelevat tehtävät työt, ja kutsuvat väen koolle, kun on aika tarttua työn touhuun.

Tämän vuoden iso työllistäjä oli Pajulassa sijainneen Koulumuseon tyhjennys. Seura joutui siirtämään esineet väliaikaiseen varastoon, sen jälkeen kun kaupunki oli myynyt koulukäytöstä poistuneen rakennuksen.

Koulumuseon tyhjennys oli heti tammikuun alussa, joten yhdeksän hengen talkooporukan ei tarvinnut ainakaan kärsiä helteistä. Opetukseen liittyvä vanhan ajan tarpeisto pakattiin pääosin kuorma-auton konttiin. Arempaa ja herkemmin rikoutuvaa esineistöä ajettiin myös muutamia henkilöauton peräkärrikuormia kaukupaikalle kellarisiin.

Toukokuun alussa purettiin torppamuseon vanha riuksu. Totta kai rakennettiin uusi aita lahonneen tilalle, ja riukujen halkaisu alkoi saman

Pajan katon malkapuiden päihin porataan reikiä. Antti Mäkelä, Jorma Aalto ja Juhani Talonen. – Kuva Olli Nuotio.

tien. Seipäiden teroitus oli oma työvaiheensa, kuten myös perinteiseen tapaan tehty karkkien hiillostus nuotiolla lahoamisen estämiseksi.

Riukuaidan tarveaineet kuljetettiin museolle, ja aidan pystytys oli kesäkuun alussa yhden viikonlopun kestänyt työmaa. Perään vielä siivottiin pois roskat.

Jautilanjoen rantatörmässä sijaitseva pajan katto oli työlliställä elokuussa. Katon korjaus oli pohjustettu jo kesällä 2010, sillä uudet malkapuut oli valmisteltu Kärsälän ruusutilalla samaan aikaan, kun seuralla oli päretalkoot. Ensin purettiin katolta pois vanhat malkapuut. Välissä tehtiin sauhutupaan uudet ulkoraput, ja uudet malkapuut nousivat pajan katolle syyskuun alkupäivinä.

Edellä lueteltujen isom-

pien rakentamistalkoiden lisäksi Somero-Seuralla on ollut lukuisia vähäisempiä, mutta yhtälailla tärkeitä töitä. Keväiset haravoinnit, museon tilaisuuksien järjestelyt, nurmikoiden ajo sekä heinänteko perinteisesti seipäille ovat työllistäneet isoa määrää avulialta ja ahkeria ihmisiä. Usein kuultu lausahdus on ollut, että talkoista tulee tekijälle hyvä mieli, kun voi olla avuksi.

Ensi kesän talkootyöt on jo listattu. Torppamuseon pajassa tarvitaan rautaesineiden huoltoa, mutta myös maan ja juurien kaivuu seinien viereltä ovat välttämättömiä töitä. Myös pajan palkeet ovat pudonneet, tukit ovat mädät ja ovenalushirsikin pitää vaihtaa.

Tekemiset eivät pääty tähän. Savusaunan lattia

pitää siivota, rakennusten nimikilvet selventää ja korvata puuttuvat kyltit uusilla. Tuulimylly tarvitsee uuden oven ja lankkusahauspukki on nykyisellään vaarallinen. Museon humalatarhaan pitää laittaa uusi aita sekä ladon hirsien tervaa.

Museoiden esineistö kaipaa toukkatorjuntaa ja härkäpiahto pitää entisöidä. Muita tärkeitä työurakoita ovat myös hevoskierto ja luhtin penkki.

Myös tulevana kesänä Somero-Seuralla on monia tapahtumia, joista merkittävin on Pitäjänpäivät heinäkuussa. Tapahtumien tekijöiksi tarvitaan aina mukaan iso joukko talkoolaisia.

Kaikki ovat tervetulleita mukaan iloiseihin talkootöihin!

Digitointi – Kotiseutuarkiston tulevaisuus

Sanotaan, että tulevaisuutta ei voi ennustaa, mutta menneisyydestä voi oppia. Tämän vuoksi yksi kotiseutuyhdistyksen tärkeimmistä tehtävistä onkin aikaisempien sukupolvien jättämän tiedon suojeleminen ja säilyttäminen.

Kaksi vuotta sitten Somero-Seuran johtokunnan jäsenet kokoontuivat keskus-telemaan Kiiruun koulukokouksessa sijaitsevan kotiseutuarkiston tulevaisuudesta. Valokuvat, dokumentit, äänitteet ja muu seudun historiasta kertova materiaali makasi arkistokaapeissa pölyttymässä. Karu totuus oli, että tämä materiaali haurastuisi ajan kuluessa käyttökeltomaksi, ellei jotain tehtäisi.

Eryyisesti valokuvat, joita arkistossa on varovaisesti arvioiden useita kymmeniä tuhansia kappaleita, haluttiin suojata mahdollisimman nopeasti. Yli puolen vuoden tiiviin valmistelutyön jälkeen ELY-keskus myönsi rahoituksen hankkeelle, jossa aloitettaisiin arkistomateriaalin siirtäminen digitaaliseen muotoon. Yksi Somero-Seuran suurimmista ponnistuksista, digitointiprojekti, oli käynnistynyt.

Toisin kuin lasi- ja muovinegatiivit sekä paperikuvat, digitaalisessa muodossa olevat kuvat säilyvät oikein käsiteltynä pitkiäkin aikoja muuttumattomana. Myös materiaalin jakaminen ja hyödyntäminen helpottavat tiedostojen monistettavuuden ansiosta.

Jakamista varten aiotaan perustaa digitaalinen materiaalipankki, johon kenellä tahansa on pääsy. Tähän sähkö-

Rauli "Badding" Somerjoen rippikuva.

Someron Huolto Oy.

Polttopuiden tekoa. – Kaikki kuvat Somero-Seuran kuva-arkiston digitaalisesta kokoelmasta. – Kuvat Otto Aukio.

köiseen varastoon pyritään säilömään paitsi arkiston valokuvat, myös muu tieto. Tavoitteena on, että jonain päivänä kuka tahansa voi tutustua kattavasti ja vaihtomasti kotiseutumme historiaan.

Projektin lähtölaukauksesta on nyt kulunut lähes puolitoista vuotta ja tulokset ovat lupaavia. Kuvien digitointi sekä tiedostojen asian-

mukainen arkistointi sujuu suunnitellusti ja ensimmäiset kuvat päästään julkaisemaan kaikkien katsottavaksi todennäköisesti jo ensi vuoden alussa.

Somero-Seura on edelläkävijä kotiseutumateriaalin nykyaikaisessa käsittelyssä ja hyödyntämisessä. Siksi toimintamme vaikutukset ulottuvat myös Someron ulkopuolelle: muut lähiseudun

kotiseutuyhdistykset ottavat mallia työskentelytavoistamme omien arkistojensa digitoinnin valmistelussa ja toteutuksessa.

Käsissämme on kuitenkin ikuisuusprojekti, joka jatkuu todennäköisesti vielä vuosikymmenenkin kuluttua. Siksi on tärkeää ymmärtää, miten tärkeän asian parissa työskentelemme.

Somero-Seura kiittää

Toimintaa 2011

Kesäkuussa museo oli auki la-su klo 12–15 ja pitäjänmakasiinit olivat auki sekä juhannuspäivänä että 2. juhannuspäivänä klo 12–15. Heinäkuussa museo auki pe-su klo 12–15. Suviheinäviikolla museo auki joka päivä klo 12–15.

Talkoot

8.1. Koulumuseon tyhjennys.
10.–12.1. Koulumuseon siirto varastoon.
Koulumuseo kaupungintalon kellariin 11.1.2011.
Pihataalkoot museolla 28.4.
4.5. Vanhan riukuaidan purku.
5. ja 6.5. Riukujen halkaisu.
13.5. Seipäiden teroitus.
18.5 Seipäiden hiillostus.
8.6. Aita-aineiden kuljetus museolle.
10.–11.6. Riukuaidan pystytys.
19.8. Pajan katon purku.
19.8. Sauhutupaan uudet ulkoraput.
3.9. Pajalle uusi katto.

16.–22.5 Museoviikko.
28.5. Museo avautui.
31.5. klo 9–15 oli yläkoulun järjestämä päivä koululaisille. Järjestäjänä Susanna Yliharmi ja 8-luokkalaisten kaupallisten ryhmä ja Helena Jalo ilmaisutaidonryhmän kanssa. Illalla iltamat, kahvion järjesti Tuula Salomäenpää ja Maritta Nokka.

1.6. Lasten museopäivä, paikalla oli Elvi Ainalinpää-Mattila, Sinikka Ojala ja Ritva Helminen.

8.7. Kulttuuri ry:n järjestämä taiteiden ilta, jolloin museo oli auki klo 17–21. Taiteiden yö.
16.7. Hermannina heinään.

13.8. Yhteislauluilta.
10.–11.9. Euroopan rakennusperintöpäivään liittyvä Härkätien autosuunnistus. Museo auki klo 10–16. Ilmainen sisäänpääsy.
26.–27.11. Ruokava-messut.

Näyttely:
Neil Dockrayn näyttelyn avajaiset 28.5. ja su 29.5. klo 12–15.

Lahjoituksia Somero-Seuralle
Somero-Seura kiittää kaikkia lahjoittajia, jotka ovat luovuttaneet esineitä ja aineistoa sotaveteraanien perinnehuoneeseen. Lahjoittajien luettelo on nähtävissä Aholassa perinnehuoneen tiloissa. Museoesineitä ovat lahjoittaneet Juoten ja Korven maatilat Antti Hakamäki
Jussi Soini

Henkilökunta

Museoemäntä Marika Haapala. Talkoopäällikkö Olli Nuotio ja avustajana Voitto Ollonqvist. Talonmies Kimmo Talikka.
Kesätyöntekijä Joel Saari-mäki.

Saventalajamuseosta huolehti Kultelan kyläyhdistys. Sauhutuvasta huolehtivat Aila ja Juhani Talonen.

Talkoomuonituksesta huolehti Essi Torkkomäki.

Kiitokset yhteistyöstä

Helsingin Somero-Seura
Someron kaupunki
Someron Kulttuuri ry
Someron seurakuntayhtymä
Someron Sotaveteraanien Tukijärjestö
Someron Lions-klubi
Someron Rotary-klubi
Someron 4H-yhdistys
GRP Graafinen Palvelu
Mäkilän Traktorimuseo
Someron metsänhoitoyhdistys
Kärsälän ruusutila
Jukka Nurmi
Härkälän kartano
Kultelan kyläyhdistys
Sotaveteraanit
Kalle Elo
Pertti Mentula
Ruokava-messut

Juhani Talonen ihastelee Sauhutuvan uusi portaita 19.8. suoritettussa lopputarkastuksessa.

Lauluillan vetäjänä museolla toimi Pentti Koskimaa ja säestäjänä oli Pekka Leppälä. – Kuva Armo Kuisma.

Somero-Seuran toimintaa

Riukuaitatalkoissa olivat mukana Pertti Mentula, Jorma Aalto, Antti Mäkelä, Voitto Ollonqvist, Markku Kämi, Armo Kuisma, Joel Saarimäki, Juhani Talonen.
– Kuvat Sauli Kaipainen ja Armo Kuisma.

Koulumuseon siirrossa olivat mukana Olli Nuotio, Armo Kuisma, Arja ja Raimo Lyly, Ahti Kukkonen, Marika Haapala, Sauli ja Olli Kaipainen, Timo Kinnunen ja Voitto Ollonqvist, Manu Kuisma ja autoilija Kai Aaltonen. Tyhjennyksessä olivat mukana Matti Toivonen ja Mika Ekman, Eija Olander, Pena Koivu, Satu Roos, Timo Lehtinen. Kaupungin edustajana paikalla oli Kari Kostiander.

– Kuvat Olli Nuotio.

Pajan kattotalkoissa olivat mukana Kiimo Talikka, Juhani Talonen, Jorma Aalto, Antti Mäkelä, Olli Nuotio, Heikki Salomaa ja Voitto Ollonqvist.

Päiväkotilapset 1.6. museoon tutustumassa.
– Kuvat Sauli Kaipainen.

Koululaisten museopäivän ohjelmassa oli hiirentappope-
liä, esineiden tunnistusta, puujaloilla kävelyä. Oppilaat
opastivat museon rakennuksissa. Ilmaisutaidon ryhmä esitti
Badding-näytelmän sekä päivällä että illalla.

Hermannin heinätalkoissa olivat mukana Markku Kämi,
Jorma Aalto, Antti Mäkelä, Voitto Ollonqvist, Eino Lähteen-
korva, Matti Ruokonen, Armo Kuisma, Marika Haapala ja
Essi Torkkomäki-Ryhtä. Mukana olivat myös Neil Dockrayn
puoliso Paula Tamminen sekä Olavi Dockray, Kate Barron,
Agatha Johnson ja Kaija Barron. – Kuvat Armo Kuisma.

